

UDK 314.3 (497.5 Trogir) "12/13"

392.3 (497.5 Trogir) "12/13"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 29. 5. 1999.

Trogirska srednjovjekovna obitelj (XIII. - XIV. stoljeće)

Zdravka Jelaska

Split, Republika Hrvatska

Tema rada je proučavanje brojnosti članova obitelji i njihovih međusobnih odnosa u srednjovjekovnom Trogiru. Na temelju statutarne odredbe i sačuvanih notarskih spisa iz XIII. i XIV. stoljeća prikazana je brojnost djece u obiteljima plemića i pučana, ukupni broj osoba u obitelji i kućanstvu, način zasnivanja obitelji, odnosi među supružnicima, kao i odnosi roditelja i djece. Analizirani su ugovori o mirazu, kao i mogućnost izbora bračnog druga s obzirom na društveni status. Uz to je prikazan položaj obudovljenih osoba, rijetki slučajevi sklapanja drugog braka, mogućnost rastave braka, te zasnivanje vanbračnih veza.

Uvod

U historiografiji je dosta pažnje bilo posvećeno istraživanju razvoja srednjovjekovnog Trogira¹, ali su ipak mnogi vidovi toga razvoja ostali neistraženi ili nedovoljno istraženi. Razvoj društva slojevita je i neiscrpna tema koja pruža niz zanimljivih podataka i stalno nameće nova pitanja. Ključni korak prema uobličenoj slici o složenosti društvenog razvoja u srednjovjekovnom Trogiru je istraživanje obitelji kao temeljne jedinice društva. Kao dio zajednice obitelj odražava širu cjelinu, ali i pojedinca, te na taj način predstavlja zanimljivu sponu u istraživanju različitih razina društvenog mentaliteta i odnosa u društvu. Struktura srednjovjekovne trogirke obitelji nije istražena, pa je to glavni cilj ovog rada.

Najdragocjeniji izvori koji mogu osvijetliti način života obitelji i njenu strukturu su notarski i sudski spisi. Ova vrsta arhivskog spomeničkog blaga srednjovjekovnog Trogi-

¹ Najobuhvatnije historiografsko djelo o povijesti Trogira je: Nada Klaić, Trogir u srednjem vijeku, Javni život grada i njegovih ljudi, Trogir 1985. (dalje: Klaić, Trogir). Vidi tamo citiranu literaturu. Irena Benyorská, Privatni prostori grada Trogira u kasnom srednjem vijeku, Radovi IHP 29, 1996; Ista, Mendicants and Dalmatian towns in the Middle Ages, Povijesni prilozi 15, 1996; Ista, Trogirski trg u razvijenom srednjem vijeku, Povijesni prilozi 16, 1997.

ra uglavnom je objavljena zahvaljujući M. Baradi, koji je prepisao i sredio notarske spise iz XIII. stoljeća, kao i spise Sudbenog dvora trogirske općine iz XIII. i XIV. stoljeća, te ih objavio pod nazivom Trogirski spomenici².

Obiteljsko pravo regulirano je odredbama Statuta grada Trogira koji je sačuvan u redakciji iz 1322. g., uz kasnije reformacije³. Problematiku obiteljskog i nasljednog prava na pojedinim hrvatskim područjima sustavno je obradio L. Margetić čiji je cjeloviti prikaz ove teme vrijedna sinteza nastala kao plod dugotrajnih istraživanja⁴. Položaj žene u srednjovjekovnom trogirskom društvu obradili su A. Cvitanić i M. Perojević, ali uglavnom isključivo u svjetlu pravnih odredbi⁵.

Problematika obitelji i roda u hrvatskoj historiografiji slabo je istražena, a više pažnje njenom osvjetljavanju posvećeno je tek u novije vrijeme. Popis radova o toj temi objavila je Z. Janeković Römer, koja je i sama dala vrijedan doprinos toj temi proučavanjem obitelji i roda u Dubrovniku, kao i nastojanjem da nađi taj okvir i stvori sliku istočnojadranske gradske obitelji, pa se na mnogim mjestima dotakla i obiteljskih odnosa u srednjovjekovnom Trogiru⁶.

Zbog nedostatka izvora teško je bilo što reći o strukturi obitelji u Trogiru prije XIII. stoljeća.

U komunalnom razdoblju velika većina osoba u Trogiru, kao i u ostalim dalmatinskim gradovima bila je slobodna i uključena u jedan od tri osnovna sloja: plemiće, pučane i distriktualce⁷. Prva dva sloja obuhvaćala su gradsko stanovništvo, a treći stanovnike seoske okolice. O životu obitelji distriktualca teško je govoriti, jer o tome izvori uglavnom šute, dok je o obiteljima plemića i pučana sačuvan veći broj podataka.

² Miho Barada, Trogirski spomenici I/1 (Zapisnici općine trogirske od 21. X. 1263. do 22. V. 1273), MSHSM 44, Zagreb 1948; I/2 (Zapisnici Pisarne općine trogirske od 31. I. 1274. do 1. IV. 1294), MSHSM 45, Zagreb 1950; II/1 (Zapisnici Sudbenog dvora općine trogirske od 8. VIII. 1266. do 6. XII. 1299), MSHSM 46, Zagreb 1951; II/2 (zapisnici Kurije grada Trogira od 8. XII. 1310. do 11. III. 1331), Split 1988. (dalje: TS).

³ Statut grada Trogira, Split 1988. (dalje SGT); Ivan Strohal, Statutum et reformationes civitatis Tragurii, MHJSM X, Zagreb 1915.

⁴ Lujo Margetić, Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo, Zagreb 1996. (dalje: Margetić, Obiteljsko pravo).

⁵ Antun Cvitanić, Neki elementi pravnog položaja žene u srednjovjekovnom Trogiru, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu II, 1964, 67-80; Marko Perojević, Trogirska žena u srednjem vijeku, Napredak 25, 1935, 33-36.

⁶ Zdenka Janeković Römer, Pristup problemu obitelji i roda us stranoj i domaćoj medievalistici, Historijski zbornik 1989, 171-182; Ista, Rod i grad, Dubrovačka obitelj od XIII. do XV. stoljeća, Dubrovnik 1994.

⁷ Klaić, Trogir, 69-105, 183-203, 214-228, 244-255, 266-282, 295-304, 324-345; Tomislav Raukar, Hrvatsko srednjovjekovlje, Zagreb 1997, 138, 143-145, 151-152, 169-171, 183-184, 188-189, 200-201, 211, 234-236; Ista, Društvena struktura dalmatinske komune u srednjem vijeku, JIČ 1978, 1-4, 102-110; Ista, Komunalna društva u Dalmaciji u XIV. stoljeću, Historijski zbornik 1981, 139-209; Ista, Komunalna društva u Dalmaciji u XV. i prvoj polovini XVI. stoljeća, Historijski zbornik 1982, 43-118; Neven Budak, Trgovina radnom snagom na istočnom Jadranu - razvoj i značaj, Historijski zbornik 1984, 105-138; Ista, Oslobođanje serva i ancila i napuštanje upotrebe njihove radne snage na istočnom Jadranu, Historijski zbornik 1985, 115-130.

Pojam srodstva i obitelji⁸

Pojam bližeg srodstva u srednjovjekovnom Trogiru pobliže je određen statutarnim odredbama kojima je zabranjeno bližim srođnicima biti sucima i svjedocima u parnicama u kojima je stranka neki njihov rođak. Isto su tako rođaci morali istupiti iz Velikog vijeća ako se raspravljalo o prijedlogu koji je podnio netko od članova njihovog roda. U tim odredbama su točno navedeni srođnici na koje se to odnosi. To su: Otac, sin, djed, unuk, rođeni brat ili polubrat, ženina braća, kao i muževi ženinih sestara, nećaci i općenito svi rođaci do trećeg koljena. Ovdje su navedene samo muške osobe, jer su samo oni imali punu pravnu sposobnost, ali se isti pojam sigurno primjenjivao i na ženske osobe⁹. Prema tome, bližim srođnicima su se smatrale osobe do uključivo trećeg koljena, kao i na isti način svi rođaci muža, odnosno žene.

Temeljni kriterij za određivanje koji srođnici čine obitelj bila je obiteljska imovina, pa su na temelju toga članovima obitelji smatrane one osobe koje se nisu imovinski odijelile od ostalih članova¹⁰. Obično su to bili roditelji i neoženjena djeca, ali je moglo biti i više članova. Prema odredbi Reformacija Statuta obitelj su činili krvni srođnici koji su živjeli u istoj kući i jele isti kruh¹¹, što uključuje i sluge, a u obrtničkim obiteljima i naučnike. Stoga pojam obitelji (familia) zapravo označava kućanstvo (domus), s tim da trogirski Statut na jednom mjestu razlikuje ta dva izraza, ali ih se navodi zajedno, što ukazuje na to da su poistovjećivani (si guod filius familias morabitur in una domo et familia cum parentibus¹²).

Djeca su se obično odvajala od roditelja u vrijeme ženidbe ili udaje, ponekad uz potpunu diobu, a ponekad uz dio dobara, s tim da se konačna dioba utvrđivala tek nakon smrti roditelja¹³. Neudate kćeri i neoženjeni sinovi ostajali su zajedno s roditeljima, a nakon njihove smrti nastavljali su živjeti zajedno.¹⁴ Ako bi netko od njih sklopio brak, neudata sestra ili neoženjeni brat nastavljali su živjeti s njima, osobito ako su bili mladobni¹⁵.

Broj članova obitelji

Mogućnost uvida u broj članova obitelji pružaju nam oporuke, dokumenti o provođenju oporuka i sporovi oko nasljeđivanja imovine, a ponekad i neke druge vrste spisa. Podaci iz sačuvanih izvora za razdoblje od 1263. do 1329. godine pružaju nam podatke prikazane u tablicama I.-A i B, II. - A, B, C, D, E, F, G i H, te III - A, B i C. Glede činjenice da se prikazani podaci, uglavnom, odnose na razdoblje prije, a u manjoj mjeri nakon zatvaranja. Velikog vijeća, odnosno konačnog odjeljivanja patricija i pučana, kao kriterij koje su obitelji plemićke uzeto je članstvo muških članova obitelji u Velikom vijeću. Podaci o pučanima daleko su opsežniji od podataka o plemićima, na što

⁸ O problemu značenja ovih pojava i njihovoj upotrebi u stručnoj literaturi, kao i o upotrebi drugih izraza istog i sličnog značenja vidi literaturu prema bilješci 6.

⁹ SGT, I/25, 18, I/56, 34, R II/34, 310.

¹⁰ Margetić, *Obiteljsko pravo*, 16; Janeković Römer, *Rod i grad*, 20, 22-23, 30.

¹¹ SGT, R I/23, 193-194.

¹² Isto, II/18, 110; Usporedi: Janeković Römer, *Rod i grad*, 19-20.

¹³ SGT, III/18, 137, R II/22, 293-299.

¹⁴ Isto, III/15-17, 135-136.

¹⁵ TS I/2, 118; II/1, 135-136.

TABLICA I. – BRAČNI STATUS I BROJ DJECE PLEMICA (ČLANOVA VELIKOG VJEĆA)
PREMA OPORUKAMA I SPOROVIMA O NASLIJEĐIVANJU IMOVINE
A) 1271 – 1272.¹⁶

broj	datum	ime	spol		bračni status						djeca			napomene		
			muškarci	žene	neudate	neoženjeni	udate	oženjeni	udovice	udovci	kćeri	sinovi	djeca			
1.	? II. 1271.	Petromila, kći Kažota	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	2	1	3	oporuka
2.	24. III. 1271.	Stazia, kći Ilije	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	3	1	4	oporuka
3.	? 1271.	Skomoza, kći Dujma de Morcega Faba	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	1	1	oporuka i drugi dokumenti
4.	12. II. 1272.	Zanika Kažotić	-	+	-	-	-	-	+	(2)	-	-	1	3	4	oporuka i drugi dokumenti; 2 braka
5.	10. III. 1272.	Goja, žena Nikole Kalende	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	2	3	5	oporuka i drugi dokumenti
6.	? 1271. 15. III. 1272.	Agapa	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	dva spora
7.	23. v. 1272.	Luka Petrov	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	2	-	2	oporuka
UKUPNO			5	2	1	0	0	1	4	1	4	1	10	9	19	

napuštenu: → moguće da je broj djece bio i veći

¹⁶ Isto, I/1, 48-49, 160-161, 195, 216-217, 308-310, 325-326, 338, 42, 12, 297, III/1, 61-63, 185-189, 214-215; Ivan Lučić, Povijesna svjedočanstva o Trugiru, Split 1988, 193, 198, 241-242, 252, 293, 337, 413, 482, 537, 1131.

TABLICA I. – B) 1274 – 1293.¹⁷

broj	datum	ime	spol		bračni status					djeca			napomene		
			žene	muškarci	neudate	neoženjeni	udate	oženjeni	udovice	udovci	kćeri	sinovi		djeca	
8.	3. VIII. 6. XII. 1274.	Stjepan Marina Ruge	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	dvije oporuke
9.	7. VIII. 1274.	Dobra. udovica Petra Luke	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	oporuka
10.	16. XI. 1274.	Ivan. sin Dujma Ursa	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	oporuke
11.	? 1275.	Dujam de Cega	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	oporuka i drugi izvori
12.	25. XI. 1275.	Stepe. sin Dujma Ursa	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
13.	13. III. 11. X. 1264. 1275.	Dujam Domiće	-	+	-	-	-	-	+	-	-	2	3	5	dvije oporuke i drugi dokumenti
14.	3. VI. 1276.	Buna Saladinova	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	oporuka
15.	28. X. 1286.	Stana. udovica Donata Saladina	-	-	-	-	-	-	-	-	+	2	-	2	oporuka
16.	19. VII. 18. II. 1281. 1282.	Janko Peregrin	-	+	-	-	-	-	+	-	-	2	4	6	dva spora
17.	? 1293.	Desa Petra	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	oporuka
UKUPNO			3	7	0	2	0	5	3	0	6	10	16	16	
UKUPNO (A+B)			8	9	1	2	0	6	7	1	16	19	35	35	
			17		3	6	8								

¹⁷ TS I/1, 48-49, I/2, 29-30, 32, 50-51, 83-84, 105, 112, 117, 155-156, 251-252, 316-317, II/1, 90-92, 117-119, 185-189, 250-251, II/2, 18, 99, 271-276, 306, 285-292, 306, 357, 539, 558; Lučić, Trogir, 139, 150, 166, 195-196, 208-209, 217, 234-235, 239, 242, 251-252, 293-295, 297, 328, 355, 362-363, 404, 418, 448-449, 482, 537, 1019-1020, 1039.

TABLICA II. – BRAČNI STATUS I BROJ DJECE PUČANA PREMA OPORUKAMA, UGOVORIMA O DIOBI IMOVINE I SPOROVIMA O NASLJEDIVANJU IMOVINE
A) 1263 – 1264.¹⁸

broj	datum	ime	spol		bračni status						djeca			napomene		
			muškarci	žene	neudate	neoženjeni	udate	oženjeni	udovice	udovci	kćeri	sinovi	djeca			
1.	9. XI. 1263.	Gauzije Janka Strie	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
2.	22. XI. 1263.	Celso Kavanej	-	-	-	-	-	-	-	+	-	2	-	-	2	ugovor o diobi imovine
3.	2. XII. 1263. 16. XII. 1263.	Martin Martinaći	-	-	-	-	+	-	-	-	-	1	3	4	4	ugovor o diobi imovine
4.	18. I. 1264.	Petar Nicife	-	-	-	-	+	-	-	-	-	3	2	5	5	ugovor o diobi imovine
5.	31. I. 1264.	Kota, žena Černeke	+	-	-	-	-	-	-	+	-	1	2	3	3	ugovor o diobi imovine
6.	5. III. 1264.	Vučina Petra Kavanea	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
6.a	- -	Marija Petra Kavanea	+	-	-	-	-	+	-	-	-	2	1	3	3	oporuka njenog brata
7.	24. III. 1264.	Rada, kći Vritonje	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
8.	28. III. 1264.	Desa Pervale	+	-	-	-	-	-	-	+	-	1	-	1	1	spora
9.	29. III. 1264.	Grado de Jadra	-	+	-	-	-	-	+	-	-	1	1	2	2	ugovor o diobi imovine
			4	6	1	2	1	3	2	1	1	11	9	20		

¹⁸ TS I/1, 3-4, 7-9, 14, 24-25, 29, 43-44, 53, 55-56, 58-59.

TABLICA II. – B) travanj 1264 – 1266.¹⁹

broj	datum	ime	spol		bračni status							djeca			napomene	
			žene	muškarci	neudate	neoženjeni	udate	oženjeni	udovice	udovci	kćeri	sinovi	djeca			
10.	4. IV. 1264.	Melentia	-	+	-	-	-	+	-	-	-	2	2	2	dokazivanje oporuke	
11.	5. IV. 1264.	Dobrača, kei Ivoša	+	-	-	-	-	-	+	-	2	-	2	-	2	oporuka
12.	7. IV. 1264.	Desan, sin Deška	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	oporuka
13.	7. IV. 1264.	Ivanis	-	+	-	-	-	-	-	-	-	3	3	3	oporuka	
14.	19. IV. 1264.	Radočaj, sin Jure	-	+	-	-	-	-	+	-	-	1	1	1	oporuka	
15.	29. V. 1264.	Bastian, sin Radovana Skribena	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	oporuka
16.	? VIII. 1266.	Trevan	-	+	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2	spor	
			1	6	0	0	0	0	4	1	2	4	6	10		

¹⁹ Isto, I/1, 62-64, 67-68, 84; II/1, 5-6.

TABLICA II. – C) 1267 – 1271.²⁰

broj	datum	ime	spol		bračni status						djeca			napomene	
			muškarci	žene	neudate	neoženjeni	udate	oženjeni	udovice	udovci	kćeri	sinovi	djeca		
17.	16. II. 1267.	Dabra, žena Bratonje	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	spor
18.	29. VI. 1270.	Petar Drugančić	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	dokument o provođenju oporuke
19.	? II. 1271.	Demincia, kći Mile	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	zapisi o provođenju oporuke
20.	21. II. 1271.	Marin Martina	-	+	-	-	-	-	+	(2)	-	-	-	-	oporuka
21.	22. IV. 1271.	Stana, udovica Bogiděša	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	oporuke
21.a	- -	Nomer	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	oporuka bratove žene
21.b	- -	Zeneča	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	isto
22.	22. IV. 1271.	Stana, žena Mitoša Neska	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	oporuka
23.	27. IV. 1271.	Sklava Gradi	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
24.	4. XI. 1271.	Obrad, sin Zane	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
24.a	- -	Radovan, brat Obrada	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	oporuka njegovog brata
UKUPNO			6	5	2	2	2	2	3	2	2	0	5	1	6

²⁰ Isto, VI, 97-98, 149-161, 174-175, 183, 210-211, 213, 215, 225-226, II/1, 40-41.

TABLICA II. – D) 1272.²¹

broj	datum	ime	spol		bračni status						djeca			napomene	
			muškarci	žene	neudate	neoženjeni	udate	oženjeni	udovice	udovci	kćeri	sinovi	djeca		
25.	10. I. 1272.	Petar Gracie	+	-	-	-	-	+	-	-	+	3	2	5	oporuka
26.	11. II. 1272.	Radinko, sin Vučine Karitule	-	-	-	-	+	-	-	-	-	1	-	1	oporuka
27.	9. III. 1272.	Gosta Basali	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
28.	15. III. 1272.	Dragonja Sparga	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	spor
29.	16. III. 1272.	Sabakon	-	-	-	-	+	-	-	-	-	2	1	3	oporuka
30.	23. III. 1272.	Ivan Kolar	-	-	-	-	+	-	-	-	-	3	2	5	oporuka
31.	14. IV. 1272.	Perva, žena Todera	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	oporuka
32.	13. VII. 1272.	Radoslav Kaurić	-	-	-	-	+	-	-	-	-	1	-	1	oporuka
33.	6. VIII. 1272.	Mari, kći Simona	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
34.	8. VIII. 1272.	Stjepan Stanoš	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
UKUPNO			3	7	2	0	0	6	1	1	10	5	15		

²¹ Isto, I/1, 286, 307 + 308, 324-325, 329, 332, 366-367, 385, 395-396, 398-399, II/1, 59-61.

TABLICA II. – F) 1276 – 1281.²¹

broj	datum	ime	spol		bračni status						djeca			napomene
			muškarci	žene	neudate	neoženjeni	udate	oženjeni	udovice	udovci	kćeri	sinovi	djeca	
45.	6. V. 1276.	Dragoslava, udovica Radobrakta Dragine	+	-	-	-	-	-	-	-	?	1	2	oporuka: spominje djeću; sin izdvojen
46.	27. V. 1276.	Marija, kće Kreše	+	-	-	-	+	-	-	-	?	?	2	oporuka: spominje dvoje djece
47.	31. V. 1276.	Krasan, sin Desena	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
47.a	- -	Desakta, brat Krasana	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2	oporuka njegovog brata
48.	3. VI. 1276.	Petroš, sin Mičenje	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	oporuka: možda je broj sinova veći
49.	4. VIII. 1277.	majstor Vulkvoj, kovač	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	oporuka: uz ženu ima trudnu ljubavnicu
50.	3. IX. 1279.	Slava, kći Dobromira	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
51.	6. IX. 1279.	Žoran	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	oporuka
52.	19. XI. 1279.	Dobren, sin Dobroša	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
53.	22. XI. 1279.	Palme Ripidel	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	2	oporuka
54.	2. VIII. 1281.	Gruba, žena Toimira	+	-	-	-	-	-	-	1	2	3	3	spor
55.	10. X. 1281.	Dragulja, žena Stojana	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	spor
UKUPNO			5	7	1	1	2	4	2	2	?	7	7	14

²¹ Istn, I1, 464, I2, 6, 26, 41-42, 45-46, 54-55, 96, 102, 118, 122.

TABLICA II. – F) 1276 – 1281.²³

broj	datum	ime	spol		bračni status						djeca			napomene	
			muškarci	žene	neudate	neoženjeni	udate	oženjeni	udovice	udovci	kćeri	sinovi	djeca		
45.	6. V. 1276.	Dragoslava, udovica Radobrakta Dragine	-	+	-	-	-	-	-	-	-	?	1	2	oporuka; spominje djeću; sin izdvojen
46.	27. V. 1276.	Marija, kće Kreše	-	+	-	-	+	-	-	-	-	?	?	2	oporuka; spominje dvoje djece
47.	31. V. 1276.	Krasan, sin Desena	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
47.a	- II -	Desakta, brat Krasana	-	+	-	-	+	-	-	-	-	2	-	2	oporuka njegovog brata
48.	3. VI. 1276.	Petroš, sin Mičenje	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	2	2	oporuka; možda je broj sinova veći
49.	4. VIII. 1277.	majstor Vulkoj kovač	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	oporuka; uz ženu ima trudnu ljubavnicu
50.	3. IX. 1279.	Slava, kći Dobromira	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
51.	6. IX. 1279.	Zoran	-	+	-	-	-	-	-	+	-	1	-	1	oporuka
52.	19. XI. 1279.	Dobren, sin Dobroša	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
53.	22. XI. 1279.	Palme Ripidel	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	oporuka
54.	2. VIII. 1281.	Gruba, žena Tolimira	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1	2	3	spor
55.	10. X. 1281.	Dragulja, žena Stojana	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	spor
UKUPNO			5	7	1	1	2	4	2	2	2	?	7	14	

²³ Isto, I/2, 148-149, 152, 154, 156, 175, 195-196, 234, 236, II/1, 129-133, 145-146.

TABLICA II. – G) 1292 – 1312.²⁴

broj	datum	ime	spol		bračni status						djeca			napomene	
			muškarci	žene	neudate	neoženjeni	udate	oženjeni	udovice	udovci	kćeri	sinovi	djeca		
56.	14. II. 1292.	Strea, kći Petruše	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	oporuka
57.	10. II. 1311.	Demince, kožar	-	-	-	-	-	+	(2)	-	-	-	1	1	dva spora
58.	17. II. 1311.	Valentijan Cievan	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	2	-	tri spora
59.	7. IV. 1311.	Grgur Suše	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	1	1	spor
60.	14. IV. 1311.	Niko Snačić	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	spor
61.	? 1311.	Marija, udovica Luke	+	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	spor
61.a	- -	Magiš, brat Luke	-	+	-	-	-	-	+	-	-	1	-	1	isti spor
61.b	- -	Diskune, brat Luke	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	1	1	isti spor
62.	22. XI. 1311.	Rukota, sin Tolka	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	dva spora
63.	24. I. 1312.	Kriče, sin Jurine	-	+	-	-	-	-	+	-	-	1	-	1	spor
64.	9. III. 1312.	Raditiñ	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	spor
65.	? III. 1312.	Prvoslav	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	1	1	spor
UKUPNO			2	10	1	1	0	9	1	0	1	5	4	9	

²⁴ Irm, 1/2, 2/3, 11/2, 8-15, 30-39, 45-46, 49-55, 90-104, 107-111, 123-125, 130-136.

TABLICA II. – H) 1316 – 1329.²⁵

broj	datum	ime	spol		bračni status						djeca			napomene	
			žene	muškarci	neudate	neoženjeni	udate	oženjeni	udovice	udovci	kćeri	sinovi	djeca		
66.	22. XI. 1316.	Polik Pišgerić	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	spor
67.	17. I. 1317.	Pridraga, žena Dobroša	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	3	spor
68.	17. III. 1317.	Krikoj, govedar	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	spor: imao i prilježnicu, ali bez djece
69.	12. II. 1329.	Dimika, udovica Iviše	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	spor
70.	26. III. 1329.	Pribić	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	spor
70.a	- -	Prvoslav Lisentiente	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	isti spor
71.	28. III. 1329.	Bosan	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	spor
72.	2. IV. 1329.	Petroš Cigajde	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	spor
13.	7. VIII. 1329.	Lovre Marinov	-	+	-	-	-	-	-	-	-	2	2	4	spor
73.a	- -	? , kćer Lovre	+	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	isti spor
73.b	- -	? , druga kćer Lovre	+	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	isti spor
UKUPNO			4	7	0	0	2	5	2	2	2	8	8	16	
UKUPNO (A - II)			29	54	8	7	7	38	14	9	58	48	106		
			83		15	45	23								

²⁵ Isto, III/2, 214-215, 218-220, 234-238, 306-311, 328-346, 359-362.

TABLICA III. – BRAČNI STATUS I BROJ DJECE U OBITELJIMA TROGIRANA PREMA OPORUKAMA I SPOROVIMA O NASLJEĐIVANJU IMOVINE 1263 – 1329.²⁶

	plemići				pučani				Trogirani	
	M	Ž	UK	%	M	Ž	UK	%	UK	%
A) BRAČNI STATUS										
neoženjeni / neudate	2	1	3	17,6	7	8	15	18,1		
osobe u (prvom) braku	5	-	5	29,4	33	7	40	48,2	45	45
osobe u drugom braku	1	-	1	6	5	-	5	6	6	6
obudovjele osobe	1	7	8	47	9	14	23	27,7	31	31
	UK.	9	8	17	54	29	83		100	
	%	53	47	17	65,1	34,9	83			
B) OSOBE BEZ DJECE										
neoženjeni / neudate	2	1	3	42,9	7	8	15	45,5	18	45
osobe u braku	2	-	2	28,5	11	2	13	39,4	15	37,5
obudovjele osobe	-	2	2	28,5	1	4	5	15,1	7	17,5
	UK	4	3	7	19	14	33		40	
	%	57,1	42,9	17,5	57,8	42,4	82,5		40	
C) OSOBE S DJECOM										
s jednim djetetom	-	1	1	10	16	3	19	38	20	33,3
s dvoje djece	1	1	2	20	11	6	17	34	19	31,6
s troje djece	1	1	2	20	2	5	7	14	9	15
sa četvero djece	1	1	2	20	3	-	3	6	5	8,3
s petoro djece	1	1	2	20	4	-	4	8	6	10
sa šestoro djece	1	-	1	10	-	-	-	-	1	1,6
	UK	5	5	10	36	14	50		60	
	%	50	50	16,6	72	28	83,3		60	

²⁶ Vidi bilješke: 16- 26.

je morao utjecati i njihov brojčani odnos unutar ukupnog stanovništva. O krvnim srođnicima koji su činili obitelj plemića (članova Velikog vijeća) podatke nam pruža 17 oporuka (u dva su slučaja sačuvane dvije oporuke istog oporučitelja), 4 spora o nasljeđivanju imovine (od kojih se po dva odnose na istu osobu) te razni. podaci sačuvani u drugim izvorima. (vidi tablicu I.- A i B). Sačuvani podaci odnose se na 9 muškaraca i 8 žena. Sve ženske osobe čije su oporuke sačuvane su u trenutku sastavljanja oporuke bile udovice, dok su muškarci sastavljali oporuke uglavnom tijekom bračnog života (5), te u manjem broju slučajeva kao neoženjeni (2) ili udovci (1). Od 17 osoba o kojima su sačuvani podaci 10 ih je imalo djecu, a 7 nije.

O broju djece i bračnom statusu pučana (vidi tablicu II. A - H) podatke nam pružaju 43 oporuka, od kojih 4 daju podatke o više krvnih srođnika i njihovim obiteljima, dok 39 oporuka pruža podatke isključivo o oporučiteljima. Tome treba dodati dva oporučitelja čije je oporuke moguće rekonstruirati iz zapisa o provođenju oporuke. Iz sporova o nasljeđivanju imovine, ugovora o diobi imovine i sličnih spisa moguće je saznati broj članova obitelji za 33 osoba, s tim da u jednom slučaju dva spora govore o nasljednicima iste osobe, a u jednom slučaju tri spora. Iz tri oporuke je bilo moguće utvrditi podatke o bračnom statusu i nasljednicima više osoba. Sačuvani podaci odnose se na 29 žena i 54 muškarca. Za razliku od plemkinja gdje su podaci sačuvani samo za udovice, kod pučanki su podaci sačuvani za 14 udovica, 7 udatih žena i 8 neudatih djevojaka. Od 8 neudatih djevojaka za njih 6 imamo sačuvane oporuke, o jednoj saznajemo iz oporuke žene njenog brata, a o jednoj iz spora. Od žena koje su bile u braku u vrijeme iz kojeg potječu podaci, za dvije saznajemo iz njihovih oporuka, za jednu iz oporuke njenog brata, a za četiri iz sporova o nasljeđivanju imovine. Glede udovica, za 7 ih je sačuvana oporuka, za jednu saznajemo iz spisa o provođenju oporuke, za jednu iz ugovora o diobi imovine, a za pet iz sporova. Za muškarce, pučane, podaci su sačuvani za 7 neoženjenih momaka, 33 oženjena muškarca i 9 udovaca, uz napomenu da je kod muškaraca mnogo teže točno utvrditi bračni status, jer on nije, kao kod žena, izričito naveden, pa je moguće da je broj udovaca bio i nešto veći, a broj onih kojima je žena živa nešto manji. U broj oženjenih muškaraca, pučana, ubrojena su i petorica koji su se drugi put oženili. O muškarcima nam podatke pruža 17 sporova, 4 ugovora o diobi imovine, 26 oporuka u kojima je oporučitelj navedena osoba, 1 spis o dokazivanju oporuke, tri oporuke bližih srođnika i 1 dokument o provođenju oporuke.

Prema podacima o bračnom statusu Trogirana iz oporuka, ugovora o diobi imovine i sporova o nasljeđivanju nastalih od 1263. do 1329. g. 18 % odraslog stanovništva nije zasnovalo brak, a 82 % je sklapalo brak. Ako bi obudovjeli rijetko su odlučivali na sklapanje drugog braka. Postotak je nevelik 6% (vidi tablicu III. - A) i to su u pravilu, muškarci kako plemići tako i pučani. Da je bilo slučajeva da su i žene sklapale drugi brak svjedoče drugi notarski i sudski spisi, uglavnom sporovi vezani uz otpremninu, u kojima se spominje 5 žena koje su se preudale, a pripadale su donjem, siromašnijem sloju pučana. Samo se za jednu od njih navodi da je u prvom braku imala jednu kćer²⁷. Kad bi taj podatak pridružili onome iz tablice III. - A, osobe u drugom braku činile bi 11%.

Veliki broj odraslih osoba, čak 40%, nije imao djece, (vidi tablicu III. - B). Od 40 osoba bez djece, samo njih 18 nije sklopilo brak, dok su 22 osobe živjele u braku bez potomaka, uključujući i obudovjele osobe.

²⁷ TS II/2, 107-111, 123-125, 130-133, 214-215, 329-333.

TABLICA IV. – BROJ BRAĆE I SESTARA U OPORUKAMA PLEMIĆA (ČLANOVA VELIKOG VIJEĆA) I SPOROVIMA OKO NASLJEĐIVANJA IMOVINE 1264 – 1272.²⁸

broj	datum	ime	spol		broj djece u istoj generaciji			potomci (druga generacija)		napomene
			žene	muškarci	sestre	braća	ukupno	ima potomke	nema potomke	
1.	13. III. 1264.	Dujam Domiče	-	+	1	-	2	-	+	podatak iz 1. oporuke: kasnije je imao djecu
2.	23. V. 1272.	Luka Petrov	-	+	→ 2	→ 2	5	+	-	oporuka
3.	25. VI. 1272.	Dujam Ursa	-	+	-	2	3	+	-	dva spora
4.	16. V. 1272.	Nikola Kalende	-	+	1	-	2	+	-	spor
5.	15. III. 1272. 8. V. 1282.	Ilija Cebre	-	+	1	→ 3	5	+	-	oporuka njegove žene i dva spora žene i sina sa sestrom i braćom
6.	16. IX. 1274. 25. IX. 1275.	Stepe, sin Dujma Ursa	-	+	3	4	8	-	+	dvije oporuke i dokument o mirazu
7.	3. VI. 1276.	Buna Saladinova	+	-	?	→ 1	3	-	+	dvije oporuke
UKUPNO			1	6	(8) 9	12	28	4	3	

TABLICA V. – BROJ BRAĆE I SESTARA U OPOKUKAMA PUČANA I SPOROVIMA O NASLJEĐIVANJU IMOVINE A) 1263 – 1271.²⁹

broj	datum	ime	spol		broj djece u istoj generaciji			potomci (druga generacija)		napomene
			muškarci	žene	sestre	braća	ukupno	ima potomke	nema potomke	
1.	9. IX. 1261.	Gauzije, sin Janka Strie	+	-	2	1	4	-	+	oporuka
2.	5. III. 1264.	Vučina, sin Petra Kavauca	-	-	1	4	6	-	+	oporuka
3.	24. III. 1264.	Rada, keš Vritonje	+	-	-	-	1	-	+	oporuka
4.	9. IX. 1266.	Rada	+	-	1	1	3	-	+	spor
5.	16. II. 1267.	Dabra, žena Bratonje Zige	+	-	1	1	3	-	+	spor
6.	29. VI. 1270.	Petar Drugančev	-	+	1	1	3	-	+	oporuka
7.	22. IV. 1271.	Stana, udovica Bogidešin	+	-	-	-	1	-	+	oporuka
7.a	-/-	Bogideš	-	+	3	2	7	-	-	oporuka njegove žene
8.	22. IV. 1271.	Stana, žena Miloša Neska	-	-	-	1	2	+	-	oporuka
9.	4. IX. 1271.	Obrad, sin Zane	-	+	1	2	4	-	+	oporuka
			5	5	10	14	34	1	9	
UKUPNO			5	5	10	14	34	1	9	

TABLICA V. – B) 1272 – 1276.³⁰

broj	datum	ime	spol		broj djece u istoj generaciji			potomci (druga generacija)		napomene
			muškarci	žene	sestre	braća	ukupno	ima potomke	nema potomke	
10.	? 15. III. 8. V.	Ilija Cebre	+	-	1	↑ 3	↑ 5	+	-	oporuka njegove žene; sporovi žene i sina sa sestrom i bratom
11.	15. III.	Dragonja Sparga	-	+	5	2	8	-	+	spor njenih nećaka, Tro- girana; ona je iz Ostroga
12.	6. VIII.	Mari, kći Simona	+	-	2	-	3	-	+	oporuka
13.	8. VIII.	Sijepan Stanoš	-	+	-	1	2	-	+	oporuka
14.	? VI.	?	-	+	-	1	2	-	+	oporuka
15.	30. VII.	Gervazije Kopekt	-	+	1	-	2	-	+	oporuka
16.	24. IX.	Rada Čopte, kći Vulkana	+	-	-	-	1	-	+	oporuka
17.	13. X.	Marko Marinov	-	+	-	1	2	-	+	oporuka
18.	15. X.	Desa, udovica Pluzija	+	-	-	2	3	-	+	oporuka
19.	31. V.	Krasan, sin Desena	-	+	-	1	2	-	+	oporuka
UKUPNO			4	6	9	11	30	1	9	

TABLICA V. – C) 1277 – 1311.²¹

broj	datum	ime	spol		broj djece u istoj generaciji			potomci (druga generacija)		napomene
			muškarci	žene	sestre	braća	ukupno	ima potomke	nema potomke	
20.	4. VIII.	277. majstor Vulkoj, kovač	-	-	1	1	2	-	-	oporuka
21.	3. IX.	279. Slava, kći Dobcomira	+	-	-	1	1	-	-	oporuka
22.	19. XI.	279. Dobren, sin Dobruša	-	-	1	1	2	-	-	oporuka
23.	10. X.	281. Dragutin, žena Stojana	-	-	2	-	2	-	-	spor
24.	14. IV.	282. Luka Gatalin	-	-	1	2	3	?	?	spor
25.	23. V.	282. Silvestar Bastiana	-	-	-	1	1	-	-	spor
26.	14. II.	292. Sreša, kći Petruše	+	-	-	-	1	-	+	oporuka
27.	7. IV.	311. Grgur Suše	-	-	-	1	1	-	-	spor
28.	7. IV.	311. Demince, kožar	-	-	-	1	1	-	-	spor
29.	14. IV.	311. Niko Sračić	-	-	1	1	2	-	+	spor
30.	?	311. Luka	-	-	-	2	2	-	-	spor
UKUPNO			3	8	6	11	25	4	6	

TABLICA V. – D) 1316 – 1329.¹²

broj	datum	ime	spol		broj djece u istoj generaciji			potomci (druga generacija)		napomene
			žene	muškarci	sestre	braća	ukupno	ima potomke	nema potomke	
31.	22. XI. 1316.	Polik Pišgerić	-	+	-	1	2	-	+	spor
32.	17. III. 1317.	Krikoj. govedar	-	+	4	-	5	+	-	spor
33.	26. III. 1329.	Prvoslav Lisentiente	-	+	-	3	4	+	-	spor
34.	28. III. 1329.	Bosan	-	+	1	1	3	+	+	spor
UKUPNO			0	4	5	5	14	2	2	
UKUPNO A - D			12	23	30	41	106	8	27	
			35		71		106		35	

TABLICA VI. – BROJ DJECE U OBITELJIMA TROGIRANA PREMA BROJU BRAĆE I SESTARA (UNUTAR ISTE GENERACIJE) PREMA OPORUKAMA I SPOROVIMA O NASLJEĐIVANJU IMOVINE 1264 –1329.³³

	plemići		pučani		Trogirani	
	UK	%	UK	%	UK	%
osobe iz obitelji s jednim djetetom	-	-	4	11,4	4	9,5
osobe iz obitelji s dvoje djece	2	28,5	11	31,4	13	31
osobe iz obitelji s troje djece	2	28,5	11	31,4	13	31
osobe iz obitelji sa četvero djece	-	-	4	11,4	4	9,5
osobe iz obitelji s petoro djece	2	28,5	2	5,7	4	9,5
osobe iz obitelji sa šestoro djece	-	-	1	2,8	1	2,4
osobe iz obitelji sa sedmoro djece	-	-	1	2,8	1	2,4
osobe iz obitelji s osmoro djece	1	14,5	1	2,8	2	4,7
	UK.	7	35		42	
	%	16,6	83,3		100	

TABLICA VII. – BROJ TROGIRANA SA ŽIVIM RODITELJIMA PREMA OPORUKAMA I SPOROVIMA O NASLJEĐIVANJU IMOVINE 1264 –1329.³

	plemići		pučani		Trogirani	
	UK	%	UK	%	UK	%
osobe s oba živa roditelja	-	-	3	37,5	3	30
osobe kojima je živ samo otac	-	-	-	-	-	-
osobe kojima je živa samo majka	2	100	5	62,5	7	70
	UK.	2	8		10	
	%	20	80		100	

³³ Vidi bilješke 345-349.

³⁴ TS I/1, 3-4, 324-325, 350-351, 385, I/2, 29-30, 83-84, 175, 196, II/2, 107-109.

Potomke je imalo 60 % osoba (vidi tablicu III . - C) . Najveći zabilježeni broj djece je 6 i pripada plemićkoj obitelji. Kod plemića je bilo jednako vjerojatno da netko ima jedno dijete ili šestoro djece, dok je kod pučana obitelj uglavnom imala jedno ili dvoje djece, ako ih je uopće imala. Obitelji s više od troje djece kod pučana su bile rijetkost.

Među djecom broj djevojčica je bio veći (74), nego dječaka(67), iako tu razliku ne možemo smatrati velikom (vidi tablice I. - A i B, II. - A-H) . Razlika u broju djevojčica i dječaka uočljivija je u razdoblju 1264-1272 godine, kada je zabilježeno 40 ženske djece i samo 30 muške djece (vidi tablice I. - A i II. - A - D) . Taj se odnos kasnije mijenja, pa je u razdoblju 1273 - 1329. godine zabilježeno 34 ženske djeca i 37 muške djece, s tim da je razlika uočljivija kod plemića nego kod pučana (vidi tablice I. - B i II. - G) kod kojih je broj dječaka i djevojčica u ovom razdoblju bio podjednak.

Uvid u brojnost obitelji daje nam i broj braće i sestara navedenih u oporukama i sporovima, iako ti podaci nisu uvijek navedeni. U oporukama su ih češće navodile osobe koje nisu imale djecu, jer je u tom slučaju njihova imovina u pravilu pripadala njihovoj obitelji (vidi tablice IV. i V). Podaci o broju braće i sestara oporučitelja ili osobe oko čije se imovine se vodi spor daju nam uvid u broj djece unutar iste generacije, one čiji su predstavnici u trenutku nastanka spisa bili odrasli. U ovom je slučaju najteže ustanoviti koje su osobe bili jedinci ili jedina preživjela djeca iz svoje obitelji. Sa sigurnošću se to može utvrditi jedino kod osoba koje nisu imale nikakvih nasljednika, pa su samo takve osobe i navedene (vidi tablicu V. A-D i VI.). Vjerojatno je to razlog zašto je prema ovim podacima broj obitelji s jednim djetetom manji, nego prema podacima o broju djece u drugoj generaciji (usporedi podatke iz tablice VI. s podacima iz tablice III). I prema jednim i drugim podacima broj djece u obiteljima, pučana uglavnom se kretao između jednog i troje djece, dok je velik broj djece u obitelji bio rijetkost. U slučaju plemića manji i veći broj djece je bio jednako uobičajen. Ipak, nemoguće je odgovoriti na pitanje koliki je bio broj rođene djece u odnosu na broj preživjele djece i da li su bolji materijalni uvjeti u obitelji možda utjecali na broj preživjele djece.

Vrlo je malo osoba o kojima su sačuvani podatci imalo žive roditelje (10 od 91) . Trojica su imala živa oba roditelja, a njih sedam samo majku (vidi tablicu VII) . Kao i veliki broj udovica tako i ovaj podatak ukazuje na to da su muškarci, u pravilu, umirali prije žena, pa tako nema zabilježenog slučaja da netko ima živog samo oca. Rijetkost je bila da roditelji žive s djecom, čak i ako su udovci. Ni u jednom zabilježenom slučaju oženjeni sin nije živio u očevoj kući. Dok je otac bio živ on je bio glava obitelji, a sinovi su se postupno odvajali od njega. U dvije se oporuke spominje da sin živi s majkom udovicom³⁵. Moguće je da se tu radi o slučajevima kada je otac umro, a sin preuzeo ulogu oca obitelji, pa se tek onda oženio.

²⁸ Isto, I/1, 48-49, 216, 303, 350-351, I/2, 50-51, 112, 155-156, 251- 252, II/1, 61-63, 90-92, 214-217, II/2, 284-298.

²⁹ Isto, I/1, 3-4, 43-44, 53, 97-98, 210, 225-226, II/1, 14, 40-41, 59-61.

³⁰ Isto, I/1, 216-217, 395-396, 398-399, I/2, 6, 26, 54-55, 118, 122, 154, II/1, 59-63, 215-217.

³¹ Isto, I/2, 175, 195, 234, 275, II/1, 145-146, 202-203, 218-220, II/2, 37-39, 45-46, 49-55, 90-104.

³² Isto, II/2, 214-215, 234-238, 328-333.

³⁵ Isto, I/1, 324-325, 385.

Nije bilo uobičajeno ni da braća i sestre žive zajedno kao odrasle osobe. Sa sigurnošću se to može utvrditi samo u dva slučaja. U jednom slučaju neoženjeni brat i neudata sestra žive zajedno, a u drugom s oženjenim bratom živi malodobni brat jer su roditelji umrli³⁶.

Iz navedenog se može zaključiti da su Trogirani živjeli u jednostavnim obiteljima koje su uglavnom imale od dva do pet krvnih srodnika, a u rijetkim slučajevima i do deset.

U nekim je slučajevima moguće pratiti i promjene u broju članova obitelji:

1. Gospoda Petromila, kći Kažota, udovica Ivana Trente 1271. g. imala je troje djece, sina i dvije kćeri od kojih se jedna udala, što znači da se obitelj s nekadašnjih 5 smanjila, na 3 člana³⁷.
2. Gospoda Stazia, kći kneza Ilije, udovica Dragomira 1271. g. ima četvero djece, ali se sin odijelio, dvije kćeri su se udale, a jedna je redovnica, pa s njom nitko od njih više nije stanovao. Tako se ova obitelj s nekadašnjih 6 postupno svela samo na jednu osobu³⁸.
3. Zanika Kažotić, ugledni trogirski plemić ženio se dva puta. U prvom je braku imao 3 sina, za koje se može utvrditi da su samostalno poslovali od 1263. g. Tada je obitelj imala 5 članova. Gospodin Zanika se drugi put oženio prije 1272. g. kada je sastavio oporuku. S drugom ženom je imao jednu kćer. Dva sina su živjela odijeljeno, a treći se zaredio. Ova obitelj je imala i sluge, ali ne znamo njihov točni broj³⁹.
4. Gospodin Luka Petrov je bio udovac s dvije malodobne kćeri, koje su dok ne napune određene godine, morale živjeti s bakom u njezinoj kući⁴⁰.
5. Stana, udovica Donata Saladina je 1286. živjela s družbenicom, jer je ostala sama nakon smrti muža i udaje dviju kćerki⁴¹.
6. Obitelj Janka Strie bila je ugledna i imućna, ali joj nema traga u političkom životu, pa se može pretpostaviti da je pripadala sloju uglednih pučana.. Obitelj je prije 1263. g. imala 6 članova, roditelje, dva sina i dvije kćeri. Jedan sin se potpuno osamostalio, ali tada nije bio oženjen. Te godine piše oporuku, nakon koje je vjerojatno preminuo. I drugi sin se odijelio i živio s ljubavnicom, suprotno očevoj volji. Jedna kćer se udala za plemića Mateja Dobre, a druga tada nije bila. udata. Godine 1274. udata kćer je mrtva, a djed preuzima brigu o dvjema. unukama, jer se njihov otac ponovo oženio. Tako se ova obitelj sa 6 članova smanjila najprije na 4, odvajanjem jednog sina i udajom jedne kćeri, a zatim smrću drugog sina na 3 člana. Zatim se doseljenjem unuka broj penje na 5 članova. Godine 1282. gospoda Gruba, žena Janka Strie je bila udovica i živjela sama. Unuka Marija se udala za zadarskog trgovca Stjepana Blaža, ali je mlada preminula. Nije poznato što je bilo s drugom kćerkom i drugom unukom, vjerojatno su se udale i odvojile⁴².

³⁶ Isto, I/1, 97-98, I/2, 118.

³⁷ Isto, I/1, 160-161.

³⁸ Isto, 195.

³⁹ Isto, 5, 210, 308-310, 325-326; Lučić, Trogir, 252, 293, 337, 482.

⁴⁰ TS I/1, 350-351.

⁴¹ Isto, I/2, 251-252.

⁴² Isto, I/1, 3-4, I/2, 5, II/1, 193-194, 212-214.

7. Dobrača, kćer Ivoša je 1264. g. imala dvije udate kćeri koje su se odijelile. Prema tome, obitelj je nekada imala 4 člana, ali je majka nakon smrti muža i udaje kćerki ostala sama⁴³.

8. Stana, kćer Marije, žena Miloša Neska, po majci je bila iz roda Kažotića, a po ocu vjerojatno manje uglednog porijekla, što bi moglo pružiti objašnjenje za činjenicu da uz osobno ime navodi ime majke, a ne oca kako je to tada bilo uobičajeno. Njena je obitelj imala 4 člana, roditelje, sina i kćer. Živjela je s njima, ali je imala nepodijeljenu imovinu s bratom i majkom⁴⁴.

9. Gosta Basasali je živio sa ženom, ali se njegova majka doselila k njima, nakon što je prodala svoju drvenu kućicu, pa se tako obitelj povećala s dva na tri člana. Nisu imali djece, a živjeli su u kućici u burgu, neposredno do kućice ženinih roditelja, pa su tako svi bili na okupu, iako su obitelji bile odijeljene⁴⁵.

10. Ivan Kolar je živio sa ženom s kojom je imao dva sina i tri kćeri, od kojih su 1272. g. bili živi samo jedan sin i dvije kćerke. Od pokojnog sina i pokojne kćeri imao je po jednu unuku. Sva su djeca tada već bila odrasla i odijelila se od oca⁴⁶.

11. Radoslav Kaurić je živio sa ženom s kojom je imao jednu kćer, te s majkom. Čini se da se žena i majka nisu slagale, pa im je odredio koja će dobra uživati, ako "ne mogu i neće stanovati zajedno"⁴⁷.

12. Budić, sin Jurče ženio se dva puta. S prvom ženom je imao jednog sina. Ta je obitelj imala 3 člana, a nakon smrti žene 2 člana. Zatim se ponovo oženio. U drugom braku je imao još dvoje djece⁴⁸.

13. Vulkoj, kovač je bio oženjen, ali sa zakonitom ženom nije imao djece. Imao je i ljubavnicu, koja je 1277. bila trudna, ali iz teksta oporuke nije jasno gdje ona živi, ni kakav joj je društveni status⁴⁹.

U članove obitelji, odnosno kućanstva ubrajale su se i osobe koje s bračnim parom \neq osnivačem obitelji nisu imale krvne veze, iako su mogli biti u međusobnom srodstvu. Sluge i robovi su mogli biti obitelj u službi druge obitelji, a mogli su biti i pojedinci⁵⁰. Njihov se broj kretao od 1 u srednje imućnim obiteljima do 4 ili 5 u imućnijim obiteljima, ali je teško ustanoviti kakav je odnos njihovog broja i broja članova obitelji. U obrtničkim obiteljima u članove kućanstva su se ubrajali i naučnici. U ugovorima o nakovanju sklapanim u Trogiru često se navodi da će naučnika hraniti majstor, što je moglo podrazumijevati i zajedničko stanovanje, iako se nikad. izričito ne navodi da će naučnici stanovati s majstorom, po čemu se može zaključiti da su oni mogli spavati i kod kuće. Ipak, čak i u tom slučaju oni su cijeli dan provodili s majstorom i njegovom obitelji, često obavljajući poslove slugu i za majstora i za njegovu obitelj. To znači da su odgajani u okviru majstorove obitelji, a. ne u okviru obitelji svojih roditelja. Tro-

⁴³ Isto, I/1, 63.

⁴⁴ Isto, 211.

⁴⁵ Isto, 324-325.

⁴⁶ Isto, 332.

⁴⁷ Isto, 385.

⁴⁸ Isto, I/2, 41-42.

⁴⁹ Isto, 175.

⁵⁰ Budak, Oslobođanje serva i ancila, 119-120.

girski su majstori, uglavnom, imali samo jednog naučnika⁵¹. U ugovorima nema naznaka da su naučnici dolazili iz daleka. Kako im nije navedeno porijeklo čini se da su bili Trogirani. Samo se u jednom slučaju spominje da trogirski majstor, Baste Stanka, kožar, uzima naučnika iz Splita⁵². Dio je obrtnika bio vrlo pokretljiv, ali su u ugovorima, klauzule o preseljenju rijetke. Jedini takav zabilježeni slučaj vezan je uz Zanu Kožara, nekada iz Zadra, stanovnika Trogira. On u prosincu 1271. uzima jednog naučnika koji nije dužan ići s njim ako se sa svojom obitelji preseli⁵³. U listopadu 1272. uzeo je drugog naučnika koji se obvezao naukovati u Trogiru i ići ad aliquam aliam terram in Dalmacia ako se majstor preseli prije kraja roka naukovanja (9 godina)⁵⁴.

Nemoguće je ustanoviti kakav je bio odnos između broja majstorove djece i uzimanja naučnika. Bilo bi logično pretpostaviti da su naučnike uzimali oni koji nisu imali djece ili oni koji su imali samo žensku djecu, ali za to nema nikakve potvrde, kao što se ne može točno ustanoviti da li se, a ako je, u kojoj mjeri nasljeđivalo obrtničko zanimanje unutar obitelji i da li su naučnici, ako su naukovali kod majstora koji nije imao sinova, sklapali brakove s kćerima majstora nakon što su se osamostalili.

Ukupni broj članova u kućanstvu mogao je biti do 15, ali je vjerojatno većina kućanstava imala 2 do 6 članova, uključujući sve osobe koje su živjele zajedno.

Visoki broj oženjenih, odnosno udatih osoba bez djece, vjerojatno je posljedica smrtnosti djece. Na to da smrt djece u srednjovjekovnom Trogiru nije bila rijetkost upućuje napomena koju često srećemo u oporukama osoba koje su imale malodobnu djecu: quod si filius vel filias decesserit infra etatem ili quod si aliquis ex filiis vel filiis moriretur ante etatem⁵⁵. Samo je u jednom slučaju navedena dob djece. To je oporuka Zaniče Kažotića koji tu klauzulu stavlja u slučaju da netko od njegovih sinova ili kćeri umre u dobi ispod 12 godina⁵⁶. Vjerojatno se u općenitim formulacijama obično pod dobnom granicom podrazumijevala dob od 12 godina za žensku djecu, a dob od 14 godina za mušku djecu, jer su tada, prema Statutu djeca stjecala određenu pravnu sposobnost⁵⁷. Međutim, čak i ako bi djeca preživjela postojala je velika vjerojatnost da oni umru bez nasljednika, o čemu govori jednako česta. formulacija si decesserit sine filiis ili si decesserit sine heredibus⁵⁸, odnosno u jednom slučaju si vero dicta eius filia sine heredibus decesserit infra etatem viginti annorum⁵⁹.

Teško je utvrditi koliki se postotak stanovništva odlučivao za svećenički ili redovnički život, odnosno za celibat. Oporuke ukazuju na to da se za takav život odlučivalo samo jedno dijete u obitelji i to, u pravilu u obiteljima s više (4-5) djece⁶⁰.

⁵¹ Sačuvano je dosta ugovora o naukovanju iz XIII. stoljeća, uglavnom kod postolara, krojaca i kožara, a rijetko kod majstora drugih zanimanja. TS I/1, 8, 17, 20, 34, 41, 68, 78, 80, 83, 85, 184, 207, 239, 248, 279, 321, 327, 377, 425, 445, 469, I/2, 53, 60, 71, 82, 193, 196, 217, 270, 328.

⁵² Isto, I/1, 377.

⁵³ Isto, 279.

⁵⁴ Isto, 425.

⁵⁵ Isto, 211, 307-310, 329, 350, II/1, 236.

⁵⁶ Isto, I/1, 309.

⁵⁷ SGT, III/3, 128.

⁵⁸ TS I/1, 211, 385, I/2, 117, 152, 156, 236.

⁵⁹ Isto, I/1, 307-308.

⁶⁰ Isto, 195, 286, 309, 325-326.

Neke su osobe živjele kao samci, bez obitelji ili odvojeni od nje. Obično su to bili udovci ili udovice čija su se djeca odvojila i živjela sa svojim obiteljima ili su preminula prije roditelja, a katkad su to osobe koje u braku nisu imale djece⁶¹.

Bilo je i onih koji nisu zasnovali brak i živjeli su kao samci⁶². Moguće je da je s tim osobama živjela kakva služavka, družbenica ili sluga te da nisu živjele potpuno same. U tom slučaju su ovakva kućanstva imala 1 ili 2 osobe.

Zasnivanje obitelji

Prvi korak u zasnivanju nove obitelji morao je biti izbor bračnog druga. O tome tko je koga i po kojem kriteriju birao, na temelju sačuvanih izvora, teško je reći. U Statutu grada Trogira postojala je odredba po kojoj djeca nisu smjela sklapati brak bez očeva dopuštenja, a ako je otac umro, bez majčina dopuštenja, pod prijetnjom uskraćivanja nasljedstva. To je jednako važno i za sinove i za kćeri, a značilo je da im otac ili majka-udovica mogu uskratiti nasljedstvo, ako postupe suprotno njihovoj želji, ali i ne moraju. Ukoliko su roditelji - udovci u međuvremenu sklopili drugi brak, djeci je slobodno sklapati brak kakav žele. U tom slučaju ih moraju pitati za savjet iz poštovanja, ali ih nitko na to ne može prisiliti⁶³. Na ovakvu formulaciju odredbe očito je vrlo jako utjecala crkva, što je vidljivo u dvjema činjenicama. Prva o mogućnosti oprosta, odnosno da se djeci koja su se suprotstavila volji svojih roditelja i provela svoju odluku može oprostiti, jer bi tako postupio roditelj "sina razmetnoga". Na to je, prirodno, mogla utjecati i stvarnost osjećaja, odnosno ljubav roditelja prema djeci i želja da sa svojom djecom žive u dobrim odnosima, osobito ako im se kraj bliži. Drugo, roditelji koji bi sklopili drugi brak, nakon što su obudovjeli (drugačije nisu ni mogli sklopiti legalan drugi brak) nisu bili jednako vrijedni roditeljima koji su ostali "časni" udovci. Tu je očit ideal jedne veze koja je svezana jednom za uvijek jer smrt ljude ne rastavlja⁶⁴. S druge strane očit je kompromis između ideala i stvarnog života. Čovjek je mogao na prvo mjesto staviti interese materijalne prirode i svoju tvrdoglavost. Obitelj je bila tu radi zaštite pojedinca čak i onda kada on to nije želio.

Ukoliko je odabrao bračnoga druga koji nije mogao pomoći njegovoj obitelji i rodu ili im je čak mogao štetiti, pojedinac je mogao biti isključen. Obitelj se morala brinuti o očuvanju materijalnog i društvenog statusa i ako je "krivi" izbor mogao ugroziti taj status trebalo ga je spriječiti. Razlog tome vjerojatno nije, nikakva velika ljubav prema materijalnom nego strah od nesigurnosti, ali i strah za budućnost potomaka. Uzrok protivljenju roditelja nije ni morao biti materijalne prirode, nego ponašanje i karakter osobe s kojom ne žele biti u srodstvu i uvjerenje da će takav brak biti loš. Osim toga, u takvom je slučaju uvijek prisutna ideja da su stariji mudriji i da mladi moraju slušati njihove savjete.

Ova statutarna odredba govori o ograničenju izbora, ali ne i o načinu izbora. To što su se djeca bila obvezna ženiti/udavati uz privolu roditelja, ne mora nužno značiti i da su im roditelji birali budućeg bračnog druga. Vjerojatno su djeca što su bila starija bila i slobodnija u izboru i ponašanju. Na takvu mogućnost ukazuje Statut susjednog

⁶¹ Isto, 63, 195, 332, I/2, 45-46, 96, 251-252.

⁶² Isto, I/1, 53, I/2, 26, 50-51, 54-55, 275.

⁶³ SGT, III/21, 138.

⁶⁴ Usporedi: Janeković Römer, *Rod i grad*, 58-59.

Splita, koji je u ovim pitanjima detaljniji od trogirskog Statuta, čija mu je starija verzija bila vrlo slična. Tako splitski Statut propisuje djevojkama da moraju čuvati nevinost do svoje 25 godine ako se do tada ne udaju, mogu stupiti u intimnu vezu s nekim muškarcem slobodno, pod uvjetom da baš ne izazivaju javnu sablazan, s tim da ih roditelji nakon 25 godina zbog takvo razloga više ne mogu razbaštiniti. Na taj je način djevojka iza 25 godine stjecala potpunu slobodu izbora ne samo bračnog, nego i vanbračnog partnera⁶⁵. Ipak, nije vjerojatno da se to često događalo, niti sačuvani spisi za to daju potvrdu. Kad su u pitanju sinovi koji su se osamostalili prije ženidbe, pitanje je koliko su uopće roditelji mogli utjecati na njihov izbor, pogotovo ako su otišli izvan Trogira.

Pri izboru bračnog druga u obzir su mogla doći dva kriterija - interesi i ljubav. Vjerojatno su oba uzimana u obzir. Pitanje je kolika je bila moguća širina izbora. Da su se osobe plemićkih i pučkih rodova ženile, čak i nakon zatvaranja staleža, potvrđuje odredba o ženidbama plemića iz 1573. g. Ona je donesena jer se trogirski plemići žene "prostim ženama najnižeg i nedovoljno časnog porijekla", a njome se određuje: "neka se ni jedan plemić ovoga Vijeća ne usudi zaključiti brak, ni uzeti za ženu onu koja nije plemkinja ili bar časna građanka. Ako postupi suprotno te uzme za suprugu ženu najnižeg porijekla ili na zlu glasu, njegovi sinovi ne mogu i ne smiju biti primljeni ni prihvaćeni u ovo Vijeće"⁶⁶. Pod ženama najnižeg porijekla vjerojatno su podrazumijevane sluškinje i vrlo siromašne djevojke. Nije bilo prepreke da se plemić oženi uglednom pučankom. Drugo je pitanje da li je bilo obrnutih slučajeva, da brak sklope plemkinja i pučanin. Vjerojatno nije bilo prepreka da se plemkinja uda za uglednog pučanina (građanina), odnosno za muškarca koji joj je mogao pružiti jednake ili približno jednake uvjete onima na koje je navikla u roditeljskoj kuci. Nema nikakvih pokazatelja za to da su se siromašniji pučani ženili plemkinjama i uglednim pučankama (građankama), već samo da se to događalo u obrnutoj situaciji, kada je muškarac pripadao uglednoj i imućnoj obitelji, a djevojka ne.

Sačuvani notarski spisi uglavnom se odnose na razdoblje prije zatvaranja Velikog vijeća, ali vjerojatno dobro oslikavaju situaciju ne samo uoči, nego i nakon odvajanja staleža. Primjer ugledne pučke obitelji čijim je djevojkama bio moguć dosta široki izbor je obitelj Janka Stric, kojemu se kćer Desača udala za plemića Mateja Dobre. Marija, kćer Desače i Mateja, koju su odgojili djed i baka, nakon smrti majke i očeve druge ženidbe, udala se za imućnog zadarskog trgovca Stjepana Blaža⁶⁷. Kada se Matej Dobre ponovo ženio, oženio se plemkinjom Stanom, kćerkom Goje i Nikole Kalende (1274)⁶⁸.

Marija, kćer Kažota, iz ugledne plemićke obitelji, nije se udala za muškarca svoga statusa, kao ni njena kćer Stana, ali nisu se udale ni za siromahe⁶⁹.

Stana, žena Donata Saladina, plemkinja, udala je obje kćeri za trogirske plemiće, Radoslavu za Nikolu Kazotića, a Katenu za Luku Matejeva Lučića⁷⁰.

Malo je slučajeva gdje je moguće točno ustanoviti tko su muž i žena, pa nam notarski spisi u rasvjetljavanju ovog pitanja slabo pomažu. Vjerojatno su muškarci koji su bili

⁶⁵ Statut grada Splita, III/19, 95.

⁶⁶ SGT, R II/86, 365-366.

⁶⁷ Vidi bilješku 42

⁶⁸ TS I/2, 4-5, 12, 297.

⁶⁹ Vidi bilješku 44.

⁷⁰ TS I/2, 251-252; Lučić, Trogir, 139, 297, 482, 449, 1039.

bliže vrhu društvene ljestvice imali veći izbor, nego djevojke istog ranga, dok je na dnu ljestvice situacija morala biti obrnuta, jer su djevojke imale veću mogućnost izbora nego muškarci. Najpovoljniji je morao biti položaj srednjeg sloja kojemu je mogao biti otvoren izbor i prema gore i prema dolje, s obzirom na društveni status budućeg bračnog druga. Društveni status i imovinsko stanje nisu morali biti jedini razlozi zbog kojih su djeca mogla doći u sukob s roditeljima u svezi izbora bračnog druga. Uzrok su možda mogli biti i loši odnosi između obitelji.

O nasljeđivanju dobara uvjetovanog ženidbom u sačuvanim oporukama postoji samo jedan podatak. Gauzije, sin Janka Strie, ostavio je 1263. g. dio dobara bratu Vladi si ipse dimiserit amagiam quam tenet et acceperit uxorem de voluntatem patris mei⁷¹. Pitanje je da li se pod ženom koja bi bila po volji oca podrazumijeva određena osoba koju je otac sinu izabrao ili je sinu ostavljeno na volju da izabere ženu, ali mu je postavljen uvjet kojemu je izabranica morala udovoljiti.

Bračnog druga su Trogirani i Trogiranke mogli izabrati iz drugih gradova i područja. Najviše je podataka sačuvano o brakovima sa osobama iz drugih dalmatinskih komuna. U notarskim spisima spominju se 4 Trogiranke udate za Splitske, a sva 4 braka sklopljena su između pučana⁷². Spominju se i 4 Trogiranina, 3 pučanina i 1 plemić oženjeni Splitskankama, od kojih su 2 bile pučanke, a 2 plemkinje. Od ta 4 braka 1 sklapaju plemići, 1 plemkinja i pučanin i 2 braka sklapaju pučani⁷³. Dvije Trogiranke udale su se za (c)ibenčanine, 1 plemkinja čijem suprugu nije poznato ni ime ni status i 1 pučanka koja se udala za pučanina⁷⁴. Spominju se i dvije Trogiranke udate za Zadranke, 1 je plemkinja, ali muževljev društveni status nije poznat, a drugi brak su sklopili ugledni pučani⁷⁵. Jedan brak sklopili su Trogiranka i Dubrovčanin, pripadnici srednjeg ili gornjeg društvenog sloja⁷⁶. Među navedenim primjerima najčešći su brakovi između osoba iz Trogira i Splita. Na to ukazuje rasprava u sporu komune protiv krojača Obrada⁷⁷. Vjerojatno se dosta Trogirana i Trogiranki odlučivalo na izbor bračnog druga izvan trogirskog teritorija, jer je sam Trogir bio među gradovima s vrlo malim brojem stanovnika, a time i sa užim izborom na koji su utjecale i zapreke koje je postavljala Crkva (srodnici do četvrtog koljena, uključujući krvno srodstvo i tazbinu, kao i duhovno srodstvo, odnosno kumstvo, zavjet čistoće, redovnički zavjet i sl)⁷⁸. Do kontakta je moglo doći posredstvom poslovnih veza obitelji iz različitih gradova, osobito trgovačkih, ali i obrtničkih, osobnim susretima prilikom putovanja ili kraćih boravaka iz poslovnih, ali i osobnih razloga, prigodom vjerskih blagdana, preseljenjem i prognaništvom. Nakon izbora budućeg bračnog druga slijedile su zaruke i vjenčanje. Zaruke su mogle biti dosta duge, a razvrgnute zaruke su mogle biti prepreka sklapanju braka a drugom osobom⁷⁹.

⁷¹ TS I/1, 3-4.

⁷² Isto, 10, 90, 149, I/2, 186-187.

⁷³ Isto, I/2, 267, 299, II/1, 28, 36, 129-133.

⁷⁴ Isto, I/2, 272, II/1, 90.

⁷⁵ Isto, I/1, 195, II/1, 212.

⁷⁶ Isto, I/2, 28-29.

⁷⁷ Isto, II/1, 28, 36.

⁷⁸ Janeković Römer, Rod i grad, 57-67; Margetić, Obite ljsko pravo, 17-23; Vučemilo, Stjepan, Andeo della Coata i njegov Zakon Czarkovni, Split 1986, 68-72.

⁷⁹ TS II/2, 87-89; Usporedi: Janeković Römer, Rod i grad, 61-62.

Sam čin vjenčanja sačuvan je u tri notarska zapisa iz 1293, g. U nedjelju I. II. 1293. Desa Nadimirov, kanonik trogirski, u prisutnosti dvojice svjedoka, blagoslovio je posvećenom vodom Merkotu Čerše i Bogdanu Stjepanovu, prema običaju grada Trogi- ra. Prisutni je par sklopio bračni ugovor riječju i uzajamnom suglasnošću, tako što je svećenik najprije upitao Merkotu: "Da li tebi Merkota pristaje Bogdana, ovdje nazoč- na, za tvoju zakonitu ženu", a Merkota je odgovorio: "Pristaje". Zatim je na isti način upitao Bogdanu da li njoj pristaje Merkota za zakonitog muža i ona je odgovorila po- zitivno. Zatim je Merkota vjenčao i prstenovao Bogdanu srebrenim prstenom, a o bračnom ugovoru im je notar, ispred crkve sv. Stjepana napravio o tome dvije ispra- ve, jednu za muža, a drugu za ženu⁸⁰. Na isti su način vjenčani Mihovil i Stoja⁸¹, te majstor Lovro i Dominika⁸².

Uoči sklapanja braka sklapani su ugovori o mirazu i imovini, a miraz je isplaćivan na- kon što je brak konzumiran. Majstor Lovro i Dominika su uoči samog vjenčanja sklo- pili ugovor o imovini i nasljeđivanju imovine⁸³. Za miraz Drage, žene Mikače, navo- di se da je ugovoren između njene majke i njegovog oca "u vrijeme bračnog ugovora i prije nego je brak konzumiran" ⁸⁴. U ugovorima o mirazu koji su sklapani prije vjen- čanja iznos su najčešće dogovarali roditelji, što je logično jer su oni upravitelji, odno- sno vlasnici dobara. To prvenstveno vrijedi za žensku djecu, dok su budući muževi če- šće nastupali sami u svoje ime.

⁸⁰ TS I/2, 310: "Actum ante ecclesiam sancti Stephani ... dominus Desa Nadimiri canonicus tra- guriensis, qui. infrascripti amicum benedixit aqua sancta secundum consuetudinem civitatis tra- guriensi. Mercota Chersie ex una parte et Bogdanna Stephani ex altera parte, per verba de pre- senti et mutuam consensum matrimonium ad invicem contraxerunt, interrogato primo dicto Mercota per hec verba, scilicet "Si placet tibi Mercote Bogdannam, que est hic, in tuam legitima- uxorem?" Qui Mercota respondit "Sic placet"; et ex aduerso interrogata dicta Bogdanna "Mercota qui est hic tuum legitimum virum", que Bogdanna respondit "Sic placet"; et statim si- ne medio dictus Mercota dictam Bogdannam desponsavit et annullavit cum quodam anulo ar- gento, ut videbatur. Et de hiis ad cautellam due lictere facte sunt, una viro et una uxori."

⁸¹ Isto, 311-312: "... dominus Luca presbiter, hic dui infrascripti benedixit aqua sancta secun- dum consuetudinem Tragurii. Micoil ex una parte et Stoia ex altera parte per verba de presen- ti et mutuam consensum matrimonium ad invicem contraxerunt, interrogato primo Micoil per hec verba, scilicet "Placet tibi Micoil Stoia que est hic in tuum legitimam uxorem", qui Micoil reapon- dit: "Sic placet" et ex aduerso interrogata dicta Stoia per verba similia: "Si placet Stoia Micoil, qui est hic, in tuum legitimam virum?" Que Stoia respondit "Sic placet". Et statim dic- tus Micoil disponavit dictam Stoiam cum quodam anulo argenteo tamen aurato, ut videbatur et de hiis ad cautellam due similibus lictere facte sunt, una viro et alia uxori."

⁸² Isto, 329-330: "... magister Laurentius ex una parte et dicta Dominica ex altera per verba de presenti et mutuam consensum ad invicem matrimonium contraxerunt, interrogato primo dic- to magistro Laurentio per hec verba scilicet: "Placet tibi Laurenti Dominicam que est hic in tu- am legitimam uxorem?" Qui magister Laurentius respondit "Sic placet", et ex aduerso interro- gata dicta Dominica per similia verba, scilicet: "Placet tibi Dominica magister Laurentius qui est hic in tuum legitimum virum"? Que Dominica respondit: "Sic placet". Et statim sine medio di- sponsavit dictam Dominicam cum quodam anulo. Actum in ecclesia sancti Stephani ..."

⁸³ Isto, 329.

⁸⁴ Isto, 186-187: "... de promissione vel obligatione seu fideiussione, quam fecit et dedit domi- na Stana, socrus et mater eorum, domino Duymo patri ipsius Michac(ij olim tempore contrac- ti matrimonij et ante matrimonium consumatum, inter dictam dominam Stanam nomine et pro parte ipsius Drage filie sue et dominum Duymum pro parte ipsius Michac(ij filii, sui ..."

Od 11 sačuvanih ugovora o davanju miraza u 7 se miraz daje djevojci za udaju od strane oca ili majke⁸⁵. U 4 se djevojčini roditelji obvezuju dati miraz budućem mladoženji⁸⁶. Dva bračna ugovora sklapaju zaručnici, uz suglasnost njene obitelji, koja tom prigodom djevojci daje i miraz⁸⁷. Iako se u izvorima ovi ugovori nazivaju bračnim ugovorima (*contractu matrimonium*), pravilnije bi bilo govoriti o predbračnim ugovorima, jer su sklapani prije vjenčanja. U takvom ugovoru mladić daje djevojci "ženidbenu obvezu"⁸⁸, odnosno obvezuje se uzeti je za ženu, dok se druga strana obvezuje ući u brak s određenom imovinom. U takvim je ugovorima ponekad bila predviđena i klauzula o odšteti koju bi morala isplatiti ona strana koja nije ispunila obvezu drugoj strani⁸⁹.

To što su u ugovorima najčešće navedeni roditelji kao ugovorne strane ili jedna ugovorna strana ne mora nužno značiti da su oni ugovarali brak bez obzira na želje i volju svoje djece, nego su oni morali biti ugovorne stranke, jer su materijalna dobra do trenutka sklapanja ugovora bila dobra roditelja. Tek činom prepuštanja dobara djeca se odjeljuju od roditelja. Ponekad je to bilo ustupanje cjelokupnog dijela očinskih i majčinskih dobara koja su pripadala određenom djetetu, kao njegov dio budućeg nasljedstva⁹⁰, ali je češće to bio samo dio tog dijela, pa je tada u ugovoru navedeno da će dijete konačni dio dobiti nakon smrti roditelja⁹¹, što potvrđuju i oporuke u kojima udate kćeri i oženjeni sinovi sudjeluju u diobi dobara⁹². Miraz je mogao biti uračunat u kćerin dio, pa je ona tada dobivala ostatak dijela⁹³, a mogao joj je biti dan iznad iznosa dijela i tada njegova vrijednost nije uračunavana u dio⁹⁴. Postojala je još jedna mogućnost, ali je o njoj sačuvan samo jedan spis. To je ugovor kojim roditelj kćeri ne daje miraz prilikom udaje, nego se tom prigodom obvezuje dati dio oporukom⁹⁵. Mladići koji su se odijelili od očeva prigodom sklapanja bračnih ugovora mogli su nastupati sami, dok sinovi koji se nisu odijelili od očeva nisu mogli biti stranke pri sklapanju ugovora. Takvim su slučajevima bračne ugovore sklapali njihovi očevi, a sinovi su se osamostaljivali tek sklapanjem braka.

U ugovorima o isplati miraza, obično je muž primao imovinu svoje žene u njeno ime. Od 6 takvih ugovora u 4 nevjestin otac daje zetu miraz za svoju kćer, a njegovu "vjenčanu ženu", u jednom brat isplaćuje miraz sestri, a u jednom sama žena predaje miraz mužu⁹⁶. Prema tome, bez obzira na to što se u predbračnim ugovorima obično navodi da roditelji daju miraz djevojci, zet je taj koji je primao miraz, jer je on potpuno pravno i poslovno sposoban, te kao takav može upravljati imovinom u ime svoje žene

⁸⁵ Isto, I/1, 10, 102, 107, 303, 346, I/2, 174-175, 205.

⁸⁶ Isto, I/1, 288-289, 361-362, I/2, 27, 272.

⁸⁷ Isto, I/1, 39-40.

⁸⁸ Isto, 39.

⁸⁹ Isto, II/2, 87-89.

⁹⁰ Isto, I/1, 346, 454.

⁹¹ Isto, 10, 40, 102, 107, 288-289, 295, 355, 361-362, I/2, 186-187.

⁹² Isto, 63, 160-161, 195, 332, I/2, 252.

⁹³ Isto, 10, 295, 355.

⁹⁴ Isto, 102, 107, 288-289.

⁹⁵ Isto, 39.

⁹⁶ Isto, 295, 355, 454, I/2, 28-29, 264-265, 267.

i djece. Međutim, potpuno je ispravno navesti i da je djevojka ta koja dobiva miraz, jer je to u stvari točno. To je njena imovina, kojom muž upravlja, ali uz njenu suglasnost. Miraz, kao i svaka druga imovina koju bi žena dobila nasljedem ili kojim drugim načinom od svoje obitelji, uvijek joj je ostajao, te ga je kao majčinska dobra prenosila na djecu. Ukoliko ne bi imali potomaka ta bi se imovina vraćala njenoj obitelji, a muž ju je samo mogao plodouživati za svoga života, ako se ne bi ponovo oženio⁹⁷.

Miraz je mogao biti različite vrijednosti, ali je to rijetko kad bila mala vrijednost, jer je njegova svrha bilo pružanje imovinske sigurnosti ženi i njenoj djeci. Miraz je mogao biti u novcu, pokretnoj ili nepokretnoj imovini. Djevojka je kao miraz mogla dobiti kuću, dio kuće, drvenu kućicu ili gradilište, što je za mladi par bio početak novog života. Tako, primjerice gospođa Slava, udovica Dujma Ursova, plemića, daje 1272. g. svojoj pastorki Jakobini gradilište u gradu Trogiru, kao materijalnu pomoć za udaju⁹⁸. Obrad, sin Zane, ostavio je nećakinji kućicu i gradilište⁹⁹. Stane Pipi i njegova žena Rada dali su Dominiku, sinu majstora Bartolomeja postolara, porijeklom iz Ferma, polovicu kuće u Trogiru i vinograd., kao miraz svoje kćeri¹⁰⁰. Silvestar Kazijev dao je kćeri dio kuće i 100 libara¹⁰¹, a Liberal Gostiše je svojoj kćeri dao kućicu u trogirskom burgu i komad zemlje¹⁰². Miraz se često davao i u novcu. Marija, kći Kreše, dobila je 300 libara¹⁰³, Draga, kći Juše 200 libara¹⁰⁴, Tomislava, kći Simona, također 200 libara¹⁰⁵, Budača, kćer Paskola Beriše, 175 libara¹⁰⁶, Agapa, kći Nikole Kalende, 100 libara¹⁰⁷, Gospođa Franciska, žena Dese Petrova, plemića, imala je 100 libara i 47 ovaca¹⁰⁸, Dobrica, kći Marka Suska, dobila je 60 libara¹⁰⁹. Miraz se mogao sastojati i od predmeta u kombinaciji s novcem. Tako je, primjerice kćer Bratoja Radovanova iz Bližne, distriktualka, dobila 50 libara, ogrtač, tuniku i krevet¹¹⁰. Francška, žena Junija Volčina dobila je 70 libara, 50 utega zlata, 1 robinju, odjeću i pokrivače¹¹¹. Miraz se mogao isplaćivati i u stoci, pa je Buna, kći Bude Vatače, od majke dobila 100 ovaca i pristojnu odjeću¹¹².

Roditelji su kćer mogli vjenčati s mirazom kolikim su htjeli¹¹³, ali su obično davali miraz u vrijednosti njenog dijela nasljedstva ili ispod te vrijednosti s tim da ona kasnije su-

97 Isto, I/1, 10, 17, 454, I/2, 4-5, 28-29, 267.

98 Isto, I/1, 303.

99 Isto, 225-226.

100 Isto, I/2, 272.

101 Isto, I/1, 10.

102 Isto, I/2, 174-175.

103 Isto, I/1, 288-289.

104 Isto, I/2, 122.

105 Isto, I/1, 454.

106 Isto, 295.

107 Isto, 325-326.

108 Isto, 251.

109 Isto, 107.

110 Isto, II/2, 229.

111 Isto, I/2, 28-29.

112 Isto, I/1, 102.

113 Isto, II/1, 9.

djeluje u diobi dobara. Ponekad je miraz svojom visinom mogao izazvati skandal, jer su druga djeca bivala zakinuta. Tako su Draga i Mikača 1279. g. odlučili pristati na novu diobu između nje i njezinog brata da se izbjegne skandal. Njeni su joj roditelji obećali ostaviti 1000 libara, kao dio i miraz, ali je to očito bilo mnogo više od polovice dobara, što je bio uobičajeni dio za dijete iz obitelji s dvoje djece¹¹⁴.

Osim slobodnog izbora i dogovora mladog para, uz suglasnost roditelja, ili dogovora roditelja o budućnosti djece, do braka je moglo doći i na drugi način. Djevojka je mogla momka tužiti za silovanje i ako bi to na sudu dokazala on je morao oženiti, ako ga je ona htjela za muža¹¹⁵. Jedan takav slučaj je zabilježen u sudskim spisima. Ljuba, kći Stoje, 1272. g. tužila je Radina, sina Miloja, ranije stanovnika Brača, da ju je "uzeo i silom upoznao" dok je čuvala blago čelnika Salamona, te zahtijevala da je uzme za ženu prema običaju grada Trogira i prema zakonima komune. Jedini dokaz koji je imala bila je iskidana tunika. Radin je poricao cijeli događaj, a kako na njoj nije bilo nikakvih znakova ozljede, ni nasilja, optuženi je presudom oslobođen, uz uvjet da se zaku-
ne da nije kriv¹¹⁶.

D) Muž i žena

Sklapanjem braka muž i žena započinjali su novi život i zasnivali novu obitelj. Saču-
vani spisi uglavnom su pravnog karaktera i ako govore o odnosima muža i žene, govore o problemima. Ono što nam ostaje skriveno iza pravnih formula zapravo je ono najbitnije - ljudski osjećaji. Njih možemo samo pretpostaviti, ali s priličnom sigurnošću, jer se neki osjećaji i reakcije ljudi nisu mijenjale bez obzira na vrijeme. Uvijek je bilo zaljubljenih parova, sretnih i manje sretnih brakova, ljubomornih bračnih drugova, s razlogom ili bez njega, nježnosti, pažnje, ali i svađa, udaraca i napuštanja.

Čitajući trogirski Statut, kao i Statute ostalih dalmatinskih gradova, prvi dojam koji dobivamo je dojam podređenosti žene u odnosu na muškarca. Ta podređenost je prvenstveno pravna. Udajom je djevojka postajala ženom, stjecala novi status, ali ne i punu pravnu sposobnost. Dok je bila djevojka bila je pod pravnom vlašću oca u statusu koji je sličan statusu maloljetne osobe. Udajom je prelazila pod pravnu vlast muža. Nije mogla sklapati ugovore bez pristanka muža, niti se pojaviti pred sudom bez njegove suglasnosti, čime je njena pravna sposobnost i dalje bila bitno ograničena¹¹⁷. Međutim, to ne znači da se žene nisu bavile poslovima, već da su uza se morale imati zastupnika. U spisima trogirskih notara nije rijetkost da žene sklapaju pravne poslove, zastupane po mužu ili po kome drugome. Primjerice, od 26 osoba koje 1263. g. sudjeluju u sklapanju kupoprodajnih ugovora, njih 8 su ženske osobe¹¹⁸. Među njima je 5 udatih žena, 2 udovice i 1 djevojka. Od 80 osoba koje su 1264. g. sklapale kupoprodajne ugovore, njih 22 su ženske osobe¹¹⁹ i to 11 udatih žena, 7 udovica i 4 djevojke. Zanimljivo je da ženske osobe češće prodaju nekretnine, o kojima se u pravilu skla-

114 Isto, I/2, 186-187.

115 SGT, II/21, 78.

116 TS II/1, 108-109.

117 Cvitanić, Neki elementi pravnog položaja žene, 68-74; Isti, Uvod, SGT, 40-41; Dinić † Knežević, Dušanka, Položaj žene u Dubrovniku XIII. i XIV. v, Beograd. 1974; Janeković R(mer, Rod i grad, 105-106, 126-138.

118 TS I/1, 2-7, 9-10, 13-15.

119 Isto, 16-19, 21-23, 25, 29-30, 33-46, 49-50, 52, 54, 56-62, 66-70, 72-85.

paju navedeni ugovori, nego što ih kupuju. Među 9 udovica iz navedenih ugovora za 1263. i 1264. godinu, 8 ih je prodavalo, a samo je jedna kupovala. Među udatim ženama od njih 16 samo su tri bile kupci, ali su uglavnom kupovale od svoje uže rodbine.

Ipak, vrlo je uočljivo da se kod sklapanja kupoprodajnih ugovora žene pojavljuju mnogo rjeđe nego muškarci. Među onima koji su sklapali ugovore 1263. g. muškarci čine 69,2%, a ženske osobe, 30,8%. Slijedeće godine, muškarci čine 72,5%, a žene 27,5%.

Iz većine notarskih spisa u kojima se pojavljuju žene ne naslućuje se podređenost, kao u pravnim odredbama. Vrlo često se navodi kako muž i žena nešto rade zajednički i suglasno. Ponekad se čini da neki muževi samo statiraju, odnosno da je žena sve ugovorila i o svemu odlučila, te da je on tu samo reda radi¹²⁰.

Prema Statutu se nešto bolji položaj od udatih žena imale udovice. Međutim, u notarskim spisima poslovi koje sklapaju žene koje imaju žive muževe, nisu rjeđi od poslova koje sklapaju udovice, nego čak nešto češći. I prema Statutu i prema notarskim spisima najmanje poslovnih mogućnosti imale su neudate žene, računajući i redovnice. Djevojke rijetko sklapaju poslove, a u notarskim spisima se najčešće javljaju ili prilikom udaje ili prilikom diobe roditeljske imovine.

Imovina bračnih drugova, u načelu, nije bila zajednička. Svaki je bračni drug imao svoju imovinu (nasljedni dio, miraz, stečena imovina), a nakon njegove smrti preživjeli je imao ograničenu mogućnost nasljeđivanja te imovine. Ako oporukom nije bilo drukčije određeno, a najčešće nije, imao je pravo uživanja (korištenja i uprave) tih dobara, pod uvjetom časnog udovištva, a imovina je trebala biti prenesena na djecu. Ako se radilo o braku bez djece, imovina se vraćala rodbini pokojnika ili pokojnice. Nekoliko primjera svjedoči o tome.

Stana, žena Miloša Neska, u svojoj oporuci određuje da njena dobra može posjedovati i uživati njezin muž "dok ne uzme drugu ženu", a u onom trenutku kada to učini sva njena dobra pripadaju djeci, a ako bi djeca umrla, njenom bratu. Ako bi i on umro dobra bi dobio samostan sv. Ivana kod kojeg će oporučiteljica biti pokopana¹²¹.

Radinko, sin pokojnog Vučine Karitule, dijeli svoja dobra između žene i kćeri, s tim da kćer dobiva veći dio, ali žena ima pravo držanja i plodouživanja svih dobara "dok služi krevet ili ne promijeni krevet". Ukoliko bi to učinila sva dobra bi stekla kćer, a u slučaju kćerine smrti dobra bi bila razdijeljena "za njegovu dušu"¹²².

Zanika Kažotić oporukom dijeli svoja dobra između djece iz prvog braka i druge žene i djece koju ima ili će imati s njom. Prije diobe tih dobara mora se izdvojiti 300 libara ženinog miraza koji je njena imovina. Ako njegova žena bude "čestito živjela" poslije njegove smrti kao udovica i ne bude zasnovala drugi brak, dobiva jednak dio dijelovima koje dobivaju djeca i njime može raspolagati po svojoj volji. Ako ta žena ne bi imala s njim žive djece i bude htjela s drugim sklopiti brak dobiva 50 libara otpremnine, iznad miraza koji će joj biti vraćen. Ali ako bi s njim imala živu djecu i sklopila brak, oduzima joj se otpremnina, a njen dio će dobiti njihova zajednička djeca¹²³.

¹²⁰ Takvih primjera ima mnogo, pa ovdje navodim samo neke: TS I/1, 77, 99, 109, 254, 272, 338, 452, I/2, 8, 10, 53, 167, 282.

¹²¹ Isto, I/1, 211.

¹²² Isto, 307-308.

¹²³ Isto, 308-310.

Goste Basali koji nije imao djece, oporukom je podijelio svoja dobra između žene i majke. Neka dobra ženi ostavlja kao donaciju, što znači da je s tim mogla slobodno raspolagati, a kućicu joj ostavlja na korištenje dok živi ili dok ne "promijeni krevet"¹²⁴.

Sabakon je oporukom podijelio imovinu između žene i djece, ali ženi nije postavio nikakve uvjete¹²⁵, kao ni Ivan Kolarov¹²⁶.

Radoslav Kaurić je svoju imovinu podijelio između majke, žene i kćeri. Ipak određuje "ako se njegova žena uda mora imati otpremninu prema odredbi zakona trogirskog, a ako se ne uda, nego čisto živi u odovištvu i ostane u kući istog oporučitelja, treba ista sa kćeri držati i posjedovati sva dobra oporučitelja za svog života"¹²⁷.

Stjepan Stanoš, koji nije imao djece, ostavio je sva dobra svojoj ženi na plodouživanje "dok čestit život vodi sa udovištvom", a poslije njene smrti ili "poslije nego promijeni udovički krevet" sva dobra idu njegovom bratu¹²⁸. Slična je i oporuka muškarca nepoznata imena iz 1274. g. koji ostavlja imovinu ženi Dominiki, ali samo kao gospodarići dobara, što je značilo da ta imovina ne postaje njeno vlasništvo. "Ako hoće promijeniti krevet, neka ima za otpremninu prema običajima grada Trogira siromašnih stanovnika", a njegovu će imovinu dobiti njegov brat ili će biti prodana¹²⁹.

Stjepan Marinov ostavlja svoju očinsku i majčinsku imovinu ženi "ako bude htjela čuvati udovički krevet", a ako ne imovinu će dobiti "njegovi nasljednici". Iste godine je učinio još jednu oporuku u kojoj opet ženi ostavlja imovinu, ali samo kao gospodarići dobara, a ako ne ostane udovicom daje joj otpremninu¹³⁰.

Biti gospodarom ili gospodarićom dobara značilo je pravo uživanja dobara i gospodarenja njima, ali bez prava prodaje, oporučnog ostavljanja, zaduživanja i slično, jer su tu imovinu trebali dobiti nasljednici ili je po želji vlasnika trebala biti razdijeljena za njegovu dušu (crkvama, samostanima, siromasima, bolesnima, pokradenima i dr), kako se navodi u oporukama Budića Jurčina¹³¹, Marka Marinova¹³², kovača Vulkoja¹³³, Zorana¹³⁴, Dobrena Dobroševa¹³⁵ i Dese Petrova¹³⁶. Tako je uglavnom imovina bila sačuvana i prenosila se neumanjena na djecu ili se vraćala rodu oporučitelja.

Sve oporuke ovog tipa uvjetuju korištenje dobara udovištvom. Vjerojatno je to jednako vrijedilo za muškarce i za žene, ali je za muškarce to teže utvrditi jer su sačuvane samo dvije oporuke žena kojima su muževi živi (Stana, žena Miloša Neska, koja navo-

124 Isto, 324-325.

125 Isto, 329.

126 Isto, 332.

127 Isto, 385.

128 Isto, 398-399.

129 Isto, I/2, 6.

130 Isto, 29-30, 83-84.

131 Isto, 41-42.

132 Isto, 118.

133 Isto, 175.

134 Isto, 196.

135 Isto, 234.

136 Isto, 316-317.

di tu klauzulu, te Marija, kći Kreše koja muža samo spominje). Čini se da su muževi obično umirali prije žena, jer je sačuvan veći broj oporuka žena nego muškaraca i to, ako nisu ostale neudate, uglavnom udovica. Veći broj udovica nego udovaca možda ukazuje na razliku u godinama između bračnih drugova, odnosno da su žene pri sklapanju braka bile mnogo mlade od svojih muževa¹³⁷. Moguće je i da je životni vijek žena, ukoliko ne bi umrle pri porođaju, bio duži. Statut u odredbi o nasljeđivanju bračnog druga umrlog bez djece stavlja žene i muškarce u sličan položaj. Kao što se navodi u oporukama i u Statutu je navedeno da udovac/udovica mogu uživati dobra pokojnog bračnog druga ako ostanu u časnom udovištvu. Ako se žena drugi put uda ima pravo na otpremninu od 50 libara od njegovih dobara, dok muž koji se ponovo ženi nema pravo na otpremninu. Također, ženi moraju biti vraćena sva dobra koja je donijela u miraz¹³⁸. Ova je odredba očito prenesena iz starijeg Statuta, prema običajima koji su vladali ranije. Prema podacima iz spora koje se 1311. g. vodio između Medenice Deminkova i njegove maćehe Mire, o nasljeđivanju i obiteljskom pravu govorila je V. glava starog Statuta¹³⁹. U starom Statutu nije bila navedena novčana vrijednost otpremnine, već je otpremnina bila u vrijednosti jedne desetine dobara umrlog. Uz to je ženi prema običaju, u slučaju druge udaje pripadala i sva odjeća koju je imala, ali samo ako ju je sama izradila ili ako joj je ostavljena oporukom¹⁴⁰. Tek je kasnije uvedena odredba o otpremnini od 50 libara, ali je mogla biti i manja, ako je pokojnik bio siromašan. Otpremnina utvrđena u točnom iznosu bila je nepovoljnija za suprugu imućnih pučana i plemića, nego za siromašnije žene. Možda je to razlog zašto u spisima ne nalazimo ni jednu ženu iz imućnog roda koja je zasnovala drugi brak.

Svojom imovinom udata žena nije mogla slobodno raspolagati. Jednako tako, tom imovinom nije mogao slobodno raspolagati ni njezin muž¹⁴¹. Čini se da je brak općenito bio shvaćen kao nešto što je trebalo osigurati buduću opstojnost. Ne samo da je svrha braka bila u djeci, što vidimo po tome da je bilo normalno da netko zasnije drugi brak, ako nema djecu, ali ne i ako ih ima, nego je svrha braka bila u osiguravanju materijalne budućnosti te djece. Imovina je bila važna zato da bi bila prenesena na djecu, a ne da bi je oni koji je posjeduju trošili na sebe. Oni su je trebali koristiti, uživati, ali i čuvati. Ukoliko nije bilo djece, imovina se vraćala rodu iz kojeg potječe kako bi preko drugih članova bila osigurana budućnost tog roda.

Ponekad su muž i žena ujedinjavali imovinu, o čemu su sklapali posebne ugovore. Takav su ugovor 1274. g. sklopili Marin, sin Vukoslava i Radonega, kći Radina, ujedinjujući sva svoja dobra "sadašnja i buduća", tako da ubuduće nitko od njih ništa od tih dobara, bez suglasnosti drugoga, ne može ni na koji način prepustiti drugome, ili obavezati, nego ta dobra trebaju pripasti nasljednicima, a ako ih ne budu imali, onaj koji posljednji umre treba ih razdijeliti za njihove duše. Predviđaju i ponovnu ženidbu, čak i ako budu imali djece, a tada bi onaj koji zasnjuje drugi brak imao pravo uživanja polovice imovine do smrti¹⁴². U sporu iz 1312. g. između Peruša Radovana i njegove žene Radice, kćeri Ostroja, navodi se da su oni sklopili ugovor (o čemu svjedoči javna

¹³⁷ Janekovic Römer, Rod i grad, 32.

¹³⁸ SGT, III/14, 134.

¹³⁹ TS II/2, 8-15; slično i spor: 123-125.

¹⁴⁰ Isto, I/1, 117, II/2, 107-109.

¹⁴¹ SGT, III/20, 138, III/23, 139.

¹⁴² TS I/2, 70.

isprava) kojim su se sporazumjeli da sva njihova osobna dobra postaju zajednička i da jedno drugo neće napustiti. Ukoliko netko to učini, sva imovina ima pripasti stranci vjernoj ugovoru, pod prijetnjom novčane kazne od 100 libara. Ovaj je par teško uspijevao živjeti zajedno, pa im je o nenapuštanju trebao ugovor, iako su se samim brakom na to obvezali. Do spora je došlo kad su se rastavili, točnije kada ga je ona istjerala iz kuće, kako je on tvrdio, ili kada je on sam otišao, kako je ona tvrdila. Navodi se da su se i ranije svadali, ali su ipak ostajali zajedno, te kako su voljni ponovo živjeti zajedno, ali nisu navedeni razlozi njihovih svada¹⁴³.

Ono što je karakteristično za odnose supružnika, pa i općenito za odnose muškarca i žene u srednjovjekovnom Trogiru, to je stalno sučeljavanje ideja ravnopravnosti i neravnopravnosti. Dok s jedne strane u stvarnom životu, prema notarskim spisima, muž i žena često nastupaju zajednički i nastoje biti jedno, kao par dviju ravnopravnih osoba, dotle pravni propisi stavljaju ženu u podređen položaj tretirajući je kao biće koje ne može samo ništa učiniti bez nadzora i kao biće koje je toliko prevrtljivo da mu se ne može vjerovati. Na takvo razmišljanje ukazuje odredba da žene ne mogu biti svjedoci u građanskim parnicama, koja je unesena u Reformacije Statuta uz napomenu da je to i ranije bio običaj¹⁴⁴. Inače su žene mogle svjedočiti, ali su izjavu pod zakletvom davale u svojoj kući, ako su bile plemkinje, ili u crkvi sv. Marije na Trgu, ako su bile pučanke, jer im je bilo zabranjeno ulaziti u općinsku ložu i palaču¹⁴⁵. Kako uopće objasniti takvu zabranu ulaženja, osim iracionalnim strahom od žene ili jasnim strahom da će žena utjecati na odluku muškarca, ili da će pokazati više pameti od njih ili da će ustanoviti da su stvari na koje oni tamo troše vrijeme manje značajne nego oni to kod kuće prikazuju. Ipak, teško je vjerovati da žene nisu znale što se tamo zbiva. U tako malom gradu gdje su sve vijesti prenosile usmenom komunikacijom i prepričavanjem, svaka je žena lako mogla saznati što se zbiva u komunalnom Vijeću ili u sudnici, ako ne od svog muža, oca ili brata, onda od drugih žena.

Između pravne i stvarne podređenosti postojala je razlika i ona je prvenstveno ovisila o svakoj pojedinoj osobi. Neke su se žene bolje snalazile, neke lošije, što je ovisilo i o osobinama njihovih muževa, ali i o podršci koju su mogle naći u svom rodu. Pravnu podređenost žene srednjovjekovna komunalna društva dalmatinskih gradova baštinila su iz slavenskog i rimskog prava (istočnog i zapadnog)¹⁴⁶, pa je takav status morao biti prisutan kroz cijeli srednji vijek. Nije poznat ni jedan slučaj pobune protiv takvog statusa, a ako je toga i bilo, bilo je pojedinačno. Možda im pobuna nije ni bila potrebna, jer su imale i druge načine za provođenje svoje volje. Ako je muškarac slovio kao gospodar svoje žene i djece, to ne znači da je on to i bio. Podređenost i ravnopravnost unutar kuće morale su ovisiti o snazi volje muža i žene, ali i djece. Žena je na raspolaganju oduvijek imala čitav spektar psiholoških djelovanja i riječju i postupcima i osjećajima, tako da je lako i sama mogla provoditi svoju volju. Međutim, ako je nije mogla provesti, čak i ako je bila u pravu, društvo joj je pružalo slabu zaštitu ili joj je uopće nije pružalo.

Godine 1312. vodio se spor između Budonje, sina Bogdana, s jedne strane, te krznara Buktika i njegove kćeri Stane, žene Budonjine, s druge strane. Sudio je knežev vitez,

¹⁴³ Isto, II/2, 162-165.

¹⁴⁴ SGT, R I/22, 193.

¹⁴⁵ Isto, I/45, 28.

¹⁴⁶ Cvitanić, Neki elementi pravnog položaja žene, 67-80.

koji je sa savjetnicima, u tom slučaju naložio Budonji: "da ne tuče rečenu Stanu svoju ženu bez razloga, osobito ne na zao način željezom, nego da je drži kao što drugi drže žene, pod prijetnjom kazne od 5 libara, te da je ne može otpustiti"¹⁴⁷. U ovom je slučaju otac pružio zaštitu kćeri i sporio se sa zetom. Vjerojatno su slično postupali i drugi roditelji, jer bi malo tko gledao kako netko tuče njegovo dijete, a da ništa ne poduzme. Pitanje je što znači formulacija da je ne smije tući bez razloga i kakav je to razlog trebao biti da ona te batine zasluži, kao i što bi se dogodilo da nije imala nikoga tko bi je mogao zaštititi.

Ženu nitko nije mogao tužiti u odsutnosti muža, što je udatim ženama trebalo ići u korist. Međutim, poznat je i drugačiji slučaj. Radi se o tri spora Desice, žene Tertula i Radoša Lipopila. Desicu je muž napustio i otišao s trogirskog teritorija. Dva puta ona tuži i oba joj je puta tužba odbijena zbog spomenute odredbe da žena kojoj je muž odsutan ne može biti stranka u sporu. Predmet spora je bilo zemljište, novac koji mu je ona dala za to zemljište i stvari na zemljištu. Treći put on tuži Desicu, zbog najamnine, ali se sud tada ne obazire na navedenu odredbu¹⁴⁸. To znači da je položaj žene koju je muž napustio bio vrlo nesiguran.

Nisu svi brakovi uspijevali. Ponekad je muž napuštao, kao Terul Desicu, a ponekad je žena izbacivala muža. Tako je postupila Budislava, sestra kovača Vulkoja, ali nije poznat razlog zbog kojeg je to učinila. Brat joj u oporuci ostavlja legat, pod uvjetom da muža primi natrag, što znači da je njena obitelj nastojala izgladiti spor¹⁴⁹. Isto tako je i neka Drača trebala dobiti nasljedstvo ukoliko natrag primi muža¹⁵⁰.

Crkveni su zakoni bračnim drugovima koji nisu bili u stanju živjeti zajedno dozvoljavali samo rastavu od stola i postelje¹⁵¹, ali zavjet koji su dali nije mogao biti poništen. Prema odlukama crkvenog sabora u Splitu iz 925. g. muškarac je mogao otpustiti ženu samo zbog preljuba¹⁵². U tom se slučaju radilo o razvodu, a ne o rastavi. Crkva je postupno društvu nametala svoj pojam braka kao neraskidive veze (zavjeta). Tako crkveni sabor u Splitu 1060. g. zabranjuje brak srođnicima do četvrtog koljena, ali oni-ma koji su već živjeli zajedno ne dozvoljava razvod nego samo rastavu¹⁵³. To znači da tada, vjerojatno, ni drugi razlozi nisu mogli dovesti do razvoda. Međutim, unutar zapadne Crkve vladali su različiti običaji i Crkva je povremeno popuštala sve do Tridentskog koncila (1545-1563), kada su konačno utvrđena pravila sklapanja braka, kao i zapreke sklapanja braka¹⁵⁴. To nisu nova pravila, ali se od njih povremeno u praksi odstupalo. Tako se trogirskim notarskim spisima spominju i razvodi braka.

Brak je mogao razvesti trogirski biskup, ali pod uvjetom da supružnici žive suzdržljivo. Obično je netko od njih izjavljivao da se želi povući u samostan. Tako je 1271. g. razvedene brak Radomna Defrikova i njegove žene Stoje. On je izrazio želju da uđe u

¹⁴⁷ TS II/2, 431.

¹⁴⁸ Isto, 346-358; SGT, III/22, 139.

¹⁴⁹ TS I/2, 175.

¹⁵⁰ Isto, 122.

¹⁵¹ Usporedi: Janeković Römer, *Rod i grad*, 55-60.

¹⁵² Nada Klaić, *Historia Salonitana Maior*, Posebno izd. SAN 55, Beograd 1967. (dalje: HSM), 95-98.

¹⁵³ Nada Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. god.*, Zagreb 1972. (dalje: *Izvori*), 58-59.

¹⁵⁴ Vučemilo, n. dj, 68-72," *Duby, Vitez, žena i svećenik*, Split 1987, 19-38.

samostan sv. Ivana, a ona je odlučila biti kod fratara male braće. Oboje su obećali živjeti uzdržljivo i zakleli se na evanđelje da će tako biti¹⁵⁵. Iste je godine Černeka Bufalov odlučio ući u samostan sv. Ivana Trogirskog, u dogovoru sa ženom i sinovima, kojima je razdijelio svoju imovinu. Kao i Radomna Defrikov razvod je tražio "jer je star i siromašan tako da nije mogao održati brak", a "žrtvu i tegobu ne mogu dopustiti za vječna vremena braka"¹⁵⁶. Nije moguće utvrditi koliko je još Černeka živio, ali je 1282. g. spominje kao spokojan¹⁵⁷.

Godine 1272. iz sličnih je razloga razveden brak Barbe Bacilerija i njegove žene Drage s tim da oboje žive čestito, a on se povlači u samostan. Biskup im je udovoljio i oni su razriješeni braka ("absolutos a matrimonio habito inter eos")¹⁵⁸.

Razvod braka su prema navedenim izvorima mogli dobiti samo stariji ljudi koji su se odlučili zarediti, točnije ako se muž želio zarediti, a žena se s tim suglasila i zaklela se na moralnu čistoću.

Poseban su slučaj brakovi robova. Oni su se također mogli ženiti i prema sačuvanim dokumentima imali su svoje obitelji. Ponkad muž i žena nisu služili kod istog gospodara, ali nije poznato da li su ipak živjeli zajedno¹⁵⁹.

Nisu sve osobe mogle stupiti u brak. Oni koji su se zavjetovali na čistoću i celibat nisu mogli sklapati brak. Za redovnike i redovnice celibat je uvijek bio obavezan. Za svećenike je postao obavezan tek odredbama grgurovske reforme¹⁶⁰.

Da su se svećenici prije toga ženili potvrđuje odluka crkvenog sabora u Splitu 925. g. kojom je svećenicima određeno da sa ženom moraju živjeti suzdržljivo, a ako to ne mogu neka ne stanuju s njom. Ako bi se oženili drugom bivali bi izopćeni¹⁶¹. L. Margetić smatra da je ovom odredbom dozvoljen samo brak koji su svećenici sklopili prije nego što su to postali, a da drugi brak čak ni kao udovci ne mogu sklopiti. Ovo tumačenje temelji se na usporedbi sa Justinijanovim zakonikom¹⁶². Crkveni sabor u Splitu 1060. g. usvojio je odredbe Lateranskog koncila 1059. g. kojima je svećenicima uopće zabranjena ženidba, a nisu smjeli zadržati ni ženu kojom su već bili oženjeni¹⁶³. Ipak, bilo je odstupanja i od toga, čak i u XIII. stoljeću¹⁶⁴.

¹⁵⁵ Isto TS I/1, 196-197.

¹⁵⁶ Isto, 231-232.

¹⁵⁷ Isto, II/1, 238.

¹⁵⁸ Isto, I/1, 294.

¹⁵⁹ Budak, Struktura i uloga obitelji serva i famula, Starohrvatska prosvjeta 14, 1984, 349.

¹⁶⁰ Vidi bilješke 152-154.

¹⁶¹ Klaić, HSM, 97-98.

¹⁶² Margetić, Obiteljsko pravo, 18-19.

¹⁶³ Klaić, Izvori, 58-59.

¹⁶⁴ Janeković Römer, Rod i grad, 69.

E) Roditelji i djeca

Djeca su bila pod vlašću roditelja do trenutka kada su se od njih odvajala. Sinovi su se odvajali od očeva kada bi im to očevi dozvolili, o čemu je obično sastavljena isprava¹⁶⁵. Djevojka se oslobađala roditeljske vlasti tek udajom, ali je tada prelazila pod muževljevu vlast. Djeca pod očinskom vlašću nisu imala pravnih sposobnosti. Sin koji bi se odijelio od oca imao je punu pravnu sposobnost ugovaranja i obvezivanja sebe i svojih dobara, te vođenja sporova, kao da je otac obitelji, čak i ako to nije bio¹⁶⁶. Ipak, otac je i dalje mogao utjecati na sina. Otac je imao pravo šibati djecu koja s njim stanuju, ali i onu koja su se od njega odvojila, te zbog toga nije bilo moguće pokrenuti postupak¹⁶⁷. Nasuprot tome, djeca nisu smjela povrijediti oca ili majku, a postojanje povrede dokazivalo se samo riječju oca ili majke. Kazna je bila progonstvo na dvije godine i gubitak nasljedstva. Ako bi mu roditelji oprostili mogao je dobiti nasljedstvo, ali progonstvo nije mogao izbjeći¹⁶⁸. Odredba se odnosi samo na sinove, jer se izgleda kćeri nisu tako ponašale, niti je u trogirskom Velikom vijeću to itko smatrao vjerojatnim.

Djeca pod očinskom vlašću stjecala su određenu pravnu sposobnost kada bi prešla granicu dječje dobi, pa su tada, na primjer, mogla sastavljati oporuku. Tom se granicom u Trogiru smatrala dob od 12 godina za žensko dijete, a 14 godina za muško dijete¹⁶⁹. Po tome se Trogir ubraja među gradove sa nižom dobnom granicom. U susjednom (c)ibeniku ona je za djevojke bila 14, a za mladiće 16 godina¹⁷⁰.

Ni trogirski Statut, ni notarski spisi ne otkrivaju postojanje razlika u odnosu roditelja i djece s obzirom na društveni i imovinski status obitelji.

Kako je već rečeno, glavni je zadatak obitelji bio nasljednicima osigurati imovinski i društveni status. Komunalna uprava se brinula da među nasljednicima bude što manje sporova, pa je nasljedno pravo opširno obrađeno u Statutu Trogira. Njemu je posvećen veći dio III. knjige Statuta iz 1322. g. Kasnije je to dopunjeno mletačkim zakonom o bezoporučnom nasljeđivanju, kojeg su odredbe uvrštene među Reformacije. Prema prvobitnim odredbama, a takav običaj potvrđuju i sačuvane oporuke i sporovi oko nasljedstva imovine, sinovi i kćeri su bili potpuno ravnopravni u nasljeđivanju. Osoba koja je imala djece mogla je za svoju dušu ostaviti toliko dobara koliko je iznosio dio jednog potomka. Takvo oporučivanje je provedba načela o zajedničkoj obiteljskoj imovini, koja pripada svim članovima, pa i oporučitelj ima pravo na svoj dio. Mogućnost preferiranja jednog djeteta je postojala, ali je bila ograničena na jednu desetinu svih dobara oporučitelja iznad zakonitog dijela. Ako je otac iza sebe ostavio maloljetnu djecu Kuri-ja im je morala odrediti skrbnika, koji će se brinuti o dobrima. Takav skrbnik je bio samo upravitelj dobara, ali se nije imao pravo miješati u pitanje odgoja djece¹⁷¹.

¹⁶⁵ Među sačuvanim notarskim spisima nije sačuvana ni jedna isprava tog tipa, ali se takve isprave spominju u drugim dokumentima. TS I/1, 3-4.

¹⁶⁶ SGT, III/18, 137.

¹⁶⁷ Isto, III/59, 153-154.

¹⁶⁸ Isto, II/15, 75

¹⁶⁹ Isto, III/3, 128.

¹⁷⁰ Margetić, Obiteljsko pravo, 198-199.

¹⁷¹ SGT, III/2-17, 128-137; TS I/1, 3-4, 43-44, 48-49, 53, 63, 64, 97, 98, 149-161, 174-175, 195, 210-213, 216, 225-226, 286, 307-310, 324-326, 329, 332, 366-367, 385, 395-396, 398-399, 464, I/2, 6, 26, 29-30, 32, 41-42, 45-46, 50-51, 54-55, 83-84, 96, 102, 105, 112, 117-118, 122, 146-149, 152, 154-156, 175, 195-196, 204, 234, 236, 251-252, 275, 316-317, II/1, 5-6, 14, 40-41, 59-63, 86-87, 90-92, 100, 117-119, 129-133, 136-137, 145-146, 185-189, 193-194, 202-203, 212-220, II/2, 8-15, 35-37, 45-46, 49-55, 107-109, 123-125, 234-238; Margetić, Obiteljsko pravo, 201-243.

Sudeći prema oporukama koje su sačuvane među notarskim spisima jednu desetinu dobara oporučitelja iznad dijela je moglo dobiti bilo koje dijete, sin ili kćer, ali su to češće bili sinovi. Tako je Ivaniš, koji je imao 3 sina, jednom od njih ostavio više¹⁷². Sabakon je imao sina i dvije kćeri, pa je sinu ostavio zemlju iznad dijela¹⁷³. Ivan Kolar je imao 2 sina i 3 kćeri, a preferirao je unuku koju je imao od već pokojnog sina¹⁷⁴. Budič, sin Jurče, dao je prednost sinu iz prvog braka¹⁷⁵. Plemić, Dujam Domiče, je imao 2 sina i 3 kćeri, a preferirao je jednog sina, kojemu je iznad dijela ostavio dućan¹⁷⁶. Sinu je dala prvenstvo i Dragoslava¹⁷⁷, dok je Pridraga preferirala kćer, iako je imala sina¹⁷⁸. (c)est je roditelja svoj djeci ostavilo jednaki dio, bilo da su plemići, bilo da su pučani¹⁷⁹, što znači da su oba načina podjele imovine, sa preferiranjem djeteta ili bez, bila prisutna u svim rodovima. Čini se da navedeni načini podjele nisu jednako prisutni u svim razdobljima i kod oba roditelja. Sve oporuke u kojima sva djeca dobivaju jednaki dio pisane su prije 1274. g, a od njih šest, pet su pisale žene. Jedinu mušku oporuku sastavio je Petar Gracie, koji je imao 2 sina i 3 kćeri, ali je uz to stavio napomenu da se ono što su kćeri ranije dobile (miraz) ne računa u njihov dio¹⁸⁰.

Mletački zakon o bezoporučnom nasljeđivanju, koji je vjerojatno služio i kao uzor za pisanje oporuka, uveden je 1428. g. Vrlo je detaljan. Jedina veća razlika koju taj zakon donosi odnosi se na osobe koje iza sebe ostavljaju sinove i kćeri. I dalje su muška i ženska djeca imala pravo na jednaki dio, ali po novom zakonu djevojke nisu mogle nasljeđivati nekretnine. Udate kćeri su isključene od prava na nasljedstvo. Djevojke su mirazom dobivale prilično veliki dio dobara, pa se ne može tvrditi da su ženski nasljednici ovim bili zakinuti¹⁸¹.

Te nam pravne odredbe malo govore o stvarnom životu u obitelji. O tome ne govore ni notarski spisi, jer se u njima djeca rijetko pojavljuju, a i tada ne govore u svoje ime.

Izvanbračne veze i izvanbračna djeca

U izvorima se spominju ljubavnice, u jednom slučaju i ljubavnik, ali vrlo rijetko u odnosu na zakonite bračne drugove. Često nije moguće ustanoviti ni da li su to ljubavnice oženjenih ili neoženjenih muškaraca.

Godine 1263. Vlado, sin Janka Strie, nije bio oženjen, a imao je ljubavnicu¹⁸².

Godine 1279. Vlado, sin pokojnog Androša, daje na naukovanje svog "prirodnog" sina Dujma, uz pristanak dječakove majke¹⁸³.

¹⁷² TS I/1, 64.

¹⁷³ Isto, 329.

¹⁷⁴ Isto, 332.

¹⁷⁵ Isto, I/2, 41-42.

¹⁷⁶ Isto, 117.

¹⁷⁷ Isto, 148-149.

¹⁷⁸ Isto, II/2, 218-220.

¹⁷⁹ Isto, I/1, 63, 160-161, 195, 286, 325-326, 464.

¹⁸⁰ Isto, 286.

¹⁸¹ SGT, R II/22-23, 293-299.

¹⁸² TS I/1, 3-4

¹⁸³ Isto, I/2, 217.

Godine 1287. Petroš Martina Cega i Draga Ivanova su se sporili oko vlasništva nad lozama, a postigli su sporazum da Draga uživa plodove tih loza za svog života, a poslije njene smrti naslijedit će ih Diminići, "prirodna" kći istog Petroša i Drage¹⁸⁴.

Godine 1277. kovač Vulkoj ostavlja svojoj ljubavnici pola kolibe i gradilište, ako bude s njom imao nasljednike. Sa zakonitom ženom nije imao potomaka¹⁸⁵.

Godine 1266. komuna vodi spor protiv Mulčića koji je udario Nezu. U svojoj obrani on navodi da je ona njegova ljubavnica koju hrani i odijeva. Ona ne pobija da mu je ljubavnica, ali pobija da je on hrani i odijeva, jer je "slobodna žena i u svojoj kući", te on mora platiti kaznu¹⁸⁶.

Godine 1272. spominje se ljubavnica Sabe Nusmarova¹⁸⁷.

Godine 1281. spominje se Stana, ljubavnica pokojnog Luke¹⁸⁸.

Godine 1312. u sporu Drage i Domke, pokojnog Valentijana, protiv Mrdeše Pernikara oko kućanskih predmeta, optužba je predložila za svjedoka Marinca rivarija, ali se obrana tome usprotivila, jer su on i Draga u intimnim odnosima¹⁸⁹.

Godine 1317. spominje se Milna, priležnica Krikoja govedara, koja je zajedno s njegovom kćeri posjedovala njegovu imovinu. Čini se da je to njegova zakonita kćer, a ne njihova¹⁹⁰.

Godine 1320. spominje se Radosta, ljubavnica Čilde¹⁹¹.

Zanimljivo je da je mnogim ljubavnicama ta karakteristika navedena na isti način na koji se zakonitim ženama navodi čije su žene. Jednostavno je to bila oznaka njihovog statusa. To nisu bile žene koje su mijenjale ljubavnike, nego su duže vremena živjele u vanbračnoj vezi s jednim muškarcem. I obitelj i društvo su to prihvaćali kao gotovu činjenicu. Ako je taj muškarac bio oženjen, a sa zakonitom ženom nije imao djece, nije bilo čudno da nađe ljubavnicu s kojom će ih imati. Djeca iz takvih veza su, uglavnom, priznata od očeva, ali nisu izjednačena sa zakonitom djecom. U slučajevima kada ih očevi ne bi priznali očinstvo se moglo dokazivati i sudskim putem¹⁹². Roditelji koji su priznavali svoju vanbračnu djecu ponekad su ih nastojali naknadno ozakoniti, kasnijim brakom. Veliko vijeće je, u svezi s tim, donijelo odluku da takva naknadno ozakonjena djeca plemića ne mogu biti članovi Velikog vijeća, ali tek 1553. g. i to bez obzira na stalež i društveni položaj djetetove majke¹⁹³.

Nezakonitoj djeci bilo je zabranjeno vršiti božanske službe i postići crkveni red. O tome govori odluka, odnosno javno pismo fra Grgura, trogirskog biskupa, 1286. g. u

¹⁸⁴ Isto, 259.

¹⁸⁵ Isto, 175.

¹⁸⁶ Isto, II/1, 13.

¹⁸⁷ Isto, 59.

¹⁸⁸ Isto, 152.

¹⁸⁹ Isto, II/2, 31-32.

¹⁹⁰ Isto, 234-237.

¹⁹¹ Isto, 530.

¹⁹² Isto, II/2, 522.

¹⁹³ SGT, R II/85, 364.

kojoj se, između ostalog kaže: "... vrata Božjeg dvora ne smiju biti otvorena onima koji bračnu ložnicu ne uživaju zakonitom vezom, kao što su vanbračna djeca, bludnička kopilad i ostala nezakonita djeca koja zbog grijeha roditelja prema odredbi svetih kanona ne smiju vršiti božanske službe", pa u skladu s tim na zahtjev arhidakona Gervazija i svih kanonika, nalaže: "da se nezakonito rođenima kao i onima koji su ropskog porijekla nikad ne dozvoli pristup u zbor klerika i kanonika spomenute crkve i da se takvi ne smiju pripustiti svetim redovima dokle god se nalaze u tako niskom stanju, navodeći s time pravo i običaj koji se u metropolitanskoj crkvi održava od davnih vremena"¹⁹⁴.

Ponekad su se i crkvene osobe upuštale u vanbračne veze, o čemu svjedoči podatak o Stjepanu, vanbračnom sinu trogirskog biskupa, koji je sudjelovao u pobuni u gradu 1357. g.¹⁹⁵.

Među vanbračnom djecom društvo je ipak razlikovalo dvije kategorije, djecu iz nezakonite, ali trajne veze koju su roditelji priznavali i koja su mogla biti naknadno ozakonjena u srednjem vijeku, jer je zabrana toga donešena tek u XVI. stoljeću, te djecu bludnica, za koju to vjerojatno nije bilo moguće. U nekim se slučajevima ove dvije skupine izjednačavane, kako to pokazuje odluka fra Grgura.

¹⁹⁴ Lučić, Trogir, 344-346.

¹⁹⁵ Isto, 597.

The medieval family in Trogir (13th-14th century)

In her article the author studies the size of the families in medieval Trogir and their mutual relations. On the basis of statute regulations and preserved notarial acts from the 13th and 14th century the author shows the number of children in noble and civilian families, the total number of persons belonging to one family and household, the way in which families were founded, relations between spouses, as well as relations between parents and children. Marriage contracts are analysed as well as the possibilities of choosing a spouse with regard to different social status. There is also an analysis of the position of widowed persons, rare cases of second marriages, possibilities of divorces and extramarital affairs. Most civil families of medieval Trogir had one or two children, if they had them at all. The largest amount of children noted per family is eight. As far as the noble families are concerned there was an equal amount of families with one to three children and four to eight. About 40% of all adults (clergymen not included) did not have any children although more than half of them were married. Sources show that the mortality rate amongst children was very high. Only few widowed persons founded a second marriage because widowhood was encouraged by official rules on the inheritance of property. Households were usually shared by two to six persons, although rare cases show a total of 15 persons including blood-relatives, servants and housekeepers, slaves and apprentices in artisan families. Younger couples regularly founded their family by choosing a spouse with the same material or social background in Trogir or adjoining communes (which was rarer). Previous to the marriage contracts were made up that defined the dowry that could be paid in hard currency, property, personal belongings, furniture and cattle. Most marriages worked, but not all. Records give evidence of divorces, quarrels and marital violence. There were also extramarital affairs of which some lasted very long. They included married or single men and unmarried women. Children born from these affairs did not enjoy the same right as legitimate children.